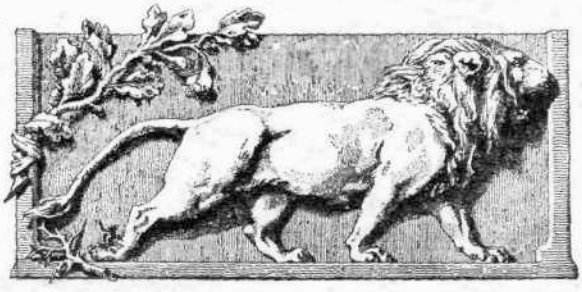

ΔΟΜΗΝΙΚΟΣ ΘΕΟΤΟΚΟΠΟΥΛΟΣ

Μετὰ τὸν Πανσέληνον, τοῦ ὁποίου μόνον τὸ ὄνομα, ἐν γένει, γνωρίζομεν, ὁ διασημότερος ἕλλην ζωγράφος ἦτο ὁ Θεοτοκόπουλος. Τούτου ὅμως οὔτε τὸ ὄνομα καλογνωρίζομεν ἕνεκα συγχύσεως ἀδικαιολογήτου, εὐθυνούσης τὸ καθ' ἡμᾶς τὸν κλεινὸν Ἀνδρέαν Μουστοξύδην. Ἰδοὺ πῶς: Τὸ πρᾶγμα εἶναι ἄξιον περιεργείας, ὡς πρόσθετος ἀπόδειξις τῆς εὐκολίας μὲ τὴν ὁποίαν πληροφορίαι ἐσφαλμέναι διαδίδονται καὶ διαιωνίζονται.

Εἰς τὸν *Ἑλληνομνήμονα*[1], εἰς διατριβὴν ἐπιγραφομένην «Κυριακὸς ἢ Δομήνικος Θεοσκόπολις», λέγονται εἰς τὴν πρώτην παράγραφον τὰ ἑξῆς: «Δομήνικος, ὁ παρ' Ἰταλοῖς ἀπὸ τοῦ ἰδίου ἐθνικοῦ »ὀνόματος, καίτοι ἀγνοουμένης τῆς πατρίδος αὐ»τοῦ, Γραικὸς-Greco ἢ delle Greche, λεγόμε»νος, ἐπωνομάζετο Θεοσκόπολις, ὡς αὐτὸς ὑπο»γράφεται ἔν τινι τῶν ἰδιοχείρων αὐτοῦ πινάκων. »Ἐπικαλεῖται δὲ ὑπὸ τῶν πλειοτέρων Θεοτοκόπο»λις, καί τις μάλιστα ἐκ τῆς διττῆς ἐπωνυμίας »ἀπατηθεὶς δύο ἔπλασε διάφορα πρόσωπα, τὸν »Θεοσκόπολιν καὶ Θεοτοκόπολιν». Ἐν ὑποσημειώσει δὲ ἀναφέρει τὸν Ticozzi, ὡς ἔνοχον τοῦ λάθους τούτου. Ἀλλ' ἀτυχῶς καὶ τὰ λοιπὰ εἶναι ἀνεξαιρέτως ὅλα λανθασμένα.

Πράγματι, ὁ Ticozzi εἰς τὸ λεξικόν του[2] ὑπὸ μὲν τὴν λέξιν Delle Greche κατατάσσει τὸν Domenico Teoscopoli, «μιμητὴν ἐὰν ὄχι μαθητὴν τοῦ Τιτιανοῦ, ἐπιδοθέντα ἐπιτυχῶς εἰς τὴν ζωγραφικὴν καὶ τὴν χάραξιν πολυτίμων λίθων», ὑπὸ δὲ τὴν λέξιν Theotocopoli ἀναφέρει τὰ κοινῶς γνωστὰ περὶ τοῦ ἡμετέρου Δομηνίκου. Τὸ λάθος του κυρίως εἶναι τοῦτο: ὅτι ἔδωκε εἰς τὸν Delle Greche τὸ ἀνύπαρκτον ὄνομα Teoscopoli, μὴ συγχύσας ὅμως τὸν Delle Greche μὲ τὸν Θεοτοκόπουλον. Τὴν σύγχυσιν ταύτην δὲν ἀπέφυγεν ὁ Μουστοξύδης, δὲν ἦτο δὲ αὐτὸς ὁ πρῶτος ἁμαρτήσας. Ἡμάρτησεν ὅμως μὴ συμβουλευθεὶς τουλάχιστον τὸν Zani. Οὗτος εἰς τὴν Ἐγκυκλοπαιδείαν του[3], παρεκτὸς δεκατριῶν καλλιτεχνῶν ἐπιλεγομένων Greco, παρεκτὸς ἑνὸς Grechi καὶ τριῶν della Greca ἢ Greca. καταλέγει τὸν Domenico dalle Greche, «ἐργαζόμενον εἰς Βενετίαν κατὰ τὸ 1549, ἀτόπως »δὲ συγχυσθέντα μὲ τὸν Domenico Campa»gnola καὶ ἔτι ἀτοπώτερον μὲ τὸν Domeni»co Teotocopoli».

Καὶ ὁ Γερμανὸς G. K. Nagler[1] ἀποδίδει εἰς τὸν Δομήνικον τὰ δύο ἐπώνυμα, Teoscopoli ἢ Teotocopoli, καὶ φαίνεται ὅτι παραδέχεται ὡς ὀρθὴν τὴν πρώτην γραφήν, μεταχειριζόμενος αὐτὴν εἰς τὴν συνέχειαν τοῦ ἄρθρου του. Ἐὰν τυχὸν περιέπεσεν εἰς τὴν πλάνην δελεασθεὶς ἐκ τοῦ κύρους τοῦ Μουστοξύδου, τότε δικαιοῦνται ἔτι μᾶλλον ὅσοι ἐκ τῶν ἡμετέρων ἀντέγραψαν τὸν πολυμαθῆ Κερκυραῖον καὶ παρεδέχθησαν ἀνεξελέγκτως τὸ ὄνομα Θεοσκόπολις[2].

Οἱ Ἱσπανοί, ἐν τῷ μέσῳ τῶν ὁποίων ὁ Ἕλλην ζωγράφος διεβίωσε, οὐδέποτε ὑπέπεσαν εἰς τὸ λάθος τοῦτο. Εἰς τὰ λεξικά των καὶ εἰς τὰς ἱστορίας τῆς γραφικῆς τὸ ὄνομά του γράφεται ὀρθῶς πάντοτε. Ἀποβαίνει δὲ τόσον μεγαλειτέρα ἡ πρὸς αὐτὸν ἀδικία τῶν συμπατριωτῶν του ὅσοι τὸ παρεμόρφωσαν, καθόσον ὁ Δομήνικος, σεμνυνόμενος διὰ τὴν καταγωγήν του καὶ φέρων ὑπερηφάνως τὸ ἐπώνυμον Greco, ὑπέγραφεν ἑλληνιστὶ τὸ ὄνομά του ἐπὶ ὅλων σχεδὸν τῶν εἰκόνων του, ἢ τουλάχιστον ἐπὶ τῶν πλείστων, ὄχι δὲ μόνον «ἔν τινι τῶν ἰδιοχείρων αὐτοῦ πινάκων», κατὰ τὸν Ἑλληνομνήμονα· παράδειγμα τοῦτο καλὸν καὶ ἄξιον μιμήσεως, ἀλλὰ μὴ ἀκολουθούμενον συνήθως παρὰ τῶν διεσπαρμένων εἰς τὴν Ἑσπερίαν συγχρόνων Ἑλλήνων καλλιτεχνῶν. Ἡ δὲ ἑλληνική του ὑπογραφὴ εἶναι καθαρὰ καὶ εὐανάγνωστος: «Δομήνικος Θεοτοκόπουλος ἐποίει». Ὥστε οὐδεμίαν φέρει ἐκεῖνος εὐθύνην διὰ τὸ σφάλμα ὅσων ἐστρέβλωσαν τὸ οἰκογενειακόν του ὄνομα, καθὼς οὔτε καὶ διὰ τὴν αὐθαίρετον ἐξελλήνισιν τοῦ ὀνόματος *Δομήνικος* εἰς *Κυριακός*.

Ὡς πρὸς τὴν ἰδιαιτέραν πατρίδα του, ὁ Μουστοξύδης καθὼς εἴδομεν λέγει ὅτι *ἀγνοεῖται*, εἰς τοῦτο δὲ συμφωνοῦν ὅλοι οἱ γράψαντες περὶ Θεοτοκοπούλου Ἱσπανοί, Ἰταλοὶ καὶ ἄλλοι. Μόνος νομίζω ὁ γράψας τὸν ἀξιόλογον ἄλλως κατάλογον τῆς ἐθνικῆς ἐν Λονδίνῳ πινακοθήκης[3] λέγει ὅτι ἐγεννήθη εἰς μίαν τῶν ἑνετικῶν *ἐπικρατειῶν* (States!), ἀλλὰ δὲν ἀναφέρει πόθεν ἠρύσθη τὴν παράδοξον πληροφορίαν. Εἰς ὅλας τὰς περὶ αὐτοῦ βιογραφικὰς σημειώσεις μνημονεύεται ἡ Ἑλληνική του καταγωγή, ἐπιμαρτυρουμένη ἐκ τῆς ἐπωνυμίας Greco, ἐπωνυμίας διὰ τῆς ὁποίας ἔγεινε καὶ ἔμεινε γνωστός, καὶ ζῶν καὶ μετὰ θάνατον, ἀπαλλασσομένων οὕτω τῶν ξένων τῆς δυσκόλου προφορᾶς τοῦ πολυσυλλάβου ὀνόματός του. Πανταχοῦ ὅμως προστίθεται ὅτι ἄγνωστος ἡ πατρίς του.

Ἀλλ' ὅμως οὔτε κατὰ τοῦτο πταίει ὁ Θεοτοκόπουλος. Εἰς ἕνα τῶν γνωστοτέρων καὶ μεγαλειτέρων πινάκων του, εἰς τὴν εἰκόνα τοῦ Ἁγίου Μαυ-

[1] Ἐκδοθέντα ὑπὸ Α. Νικολαΐδου Φιλαδελφέως, Ἀθήνησι 1843. Σελ. 270-276.

[2] Dizionario degli Architetti, Scoltori, Pittori. Milano 1831.

[3] Enciclopedia matodica critico-ragionata delle Belle Arti, del abate d: Pietro Zani. Parma 1822.

[1] Neues Allgemeines Künstler Lexicon, München 1847.

[2] Ἴδε Κ. Σάθα «Νεοελληνικὴν Φιλολογίαν» σ. 224.

[3] A popular handbook to the National Gallery. London (Macmillan) 1888 σελ. 381.

ρικίου, ζωγραφισθεῖσαν διὰ τὸ Ἐσκοριάλ καὶ ἐκεῖ εὑρισκομένην εἰσέτι, ἐπρόσθεσε μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ ὀνόματός του τὴν λέξιν *Κρής*. Ἡ ἀνάγνωσις τῆς λέξεως οὐδὲ τὸν ἐλάχιστον δισταγμὸν ἐπιδέχεται καὶ εἶναι ἀπορίας ἄξιον πῶς διέφυγε τὴν προσοχὴν τῶν πρὸ ἐμοῦ ἰδόντων τὴν εἰκόνα. Νομίζω τουλάχιστον ἰδικήν μου τὴν ἀνακάλυψιν ὅτι ἡ Κρήτη δύναται νὰ προσθέσῃ καὶ τοῦ ζωγράφου τούτου τὸ ὄνομα εἰς τὸν μακρὸν κατάλογον τῶν ἐνδόξων τέκνων της.

Ἐγεννήθη ἄρά γε εἰς Κρήτην ἢ εἰς Βενετίαν; Ἴσως εἰς τὰ πολύτιμα τῆς Βενετίας ἀρχεῖα εὑρεθῇ ποτε ἡ λύσις τῆς ἀπορίας. Ἄλλως, ἡ προσθήκη τῆς λέξεως *Κρὴς* εἰς τὸ ὄνομά του δὲν συνεπάγεται ἐξ ἀνάγκης τὴν εἰς Κρήτην γέννησίν του. Ἡ καλὴ συνήθεια τοῦ νὰ μὴ λησμονῶμεν τὸν τόπον τῆς καταγωγῆς μας ἐπικρατεῖ καὶ σήμερον ἔτι παρ' ἡμῖν, πολλοὶ δὲ λέγονται Κρῆτες, Ἠπειρῶται ἢ Μακεδόνες, τῶν ὁποίων οὔτε οἱ πατέρες οὔτε οἱ πάππποι εἶδον ποτὲ τὴν κοιτίδα τοῦ γένους των. Οὕτω ἴσως καὶ ὁ Θεοτοκόπουλος. Ἡ Κρήτη τότε ἦτο κτῆσις Βενετική· αἱ σχέσεις μεταξὺ τῆς Ἑλληνικῆς μεγαλονήσου καὶ τῆς μητροπόλεως ἦσαν στεναὶ καὶ συνεχεῖς, ἡ δὲ Ἑλληνικὴ εἰς Βενετίαν ἀποικία ἦτο πολυάριθμος καὶ ἀκμάζουσα, ὥστε ἐνδέχεται οἱ γονεῖς του νὰ εἶχον ἤδη ἐγκατασταθῆ ἐκεῖ, καθὼς ἐπίσης ἐνδέχεται νὰ ἦλθεν ὁ νεαρὸς Κρὴς ἐκ τῆς πατρίδος του εἰς Ἰταλίαν χάριν ἐκπαιδεύσεως καὶ πρὸς εὕρεσιν τύχης. Πολλοὶ τότε Ἕλληνες μετέβαινον οὕτω εἰς τὴν Ἑσπερίαν, ὄχι ὀλίγοι δ' ἐξ αὐτῶν, ἀνταλλάσσοντες ἐνίοτε τὸν κάλαμον ἢ τὸν χρωστῆρα πρὸς τὰ ὅπλα, διέπρεψαν καὶ ὡς στρατιῶται. Τινὲς μάλιστα ὑπηρέτησαν εἰς τοὺς πολέμους τῶν Ἱσπανῶν κατὰ τῶν Φλαμανδῶν[1]. Δὲν εἶναι λοιπὸν ὅλως ἀπίθανον ὅτι καὶ ὁ Θεοτοκόπουλος παρεκινήθη νὰ μεταναστεύσῃ ὡς καλλιτέχνης εἰς τὴν Ἱσπανίαν, ἀφοῦ πρῶτον κατετάχθη ὡς πολεμιστὴς εἰς τοὺς στρατούς της εἰς Φλάνδραν. Ἀλλ' ἡ ὑπόθεσις αὕτη ἐπὶ οὐδεμιᾶς στηρίζεται βάσεως.

Οὔτε ἡ καθ' ἑαυτὸ ἐποχὴ τῆς μεταναστεύσεώς του εἰς Ἱσπανίαν ἐξηκριβώθη. Ὁ Nagler, εἰς τὸ μνημονευθὲν λεξικόν του, πρὸς ὑποστήριξιν τῆς γνώμης ὅτι ὁ Θεοτοκόπουλος δὲν ἐχρημάτισε μαθητὴς τοῦ Τισιανοῦ, ἀναφέρει τὰ εἰς τὴν Συλλογὴν τοῦ Bottari λεγόμενα, ὅτι δῆθεν ἐξεπαιδεύθη εἰς τὴν Ἱσπανίαν. Ἀληθῶς εἰς τὴν Συλλογὴν τοῦ Bottari[2] λέγεται ὅτι «ὁ Δομήνικος ὠνομάζετο »Greco, ἕνεκα τῆς καταγωγῆς του ἀλλ' ὅτι »μικρόθεν ἐξεπαιδεύθη ἐν Ἱσπανίᾳ (madara-»gazro fu educato in Spagna)»· ἐπιπροστίθεται δὲ ὅτι «λέγεται καὶ μαθητὴς τοῦ »Τισιανοῦ». Ταῦτα ὅμως περιέχονται εἰς ἐπιστολὴν φέρουσαν ἡμερομηνίαν 20 Ὀκτωβρίου 1765 καὶ γραφεῖσαν ὑπὸ τοῦ Francesco Preziado, διευθυντοῦ τῆς ἐν Ῥώμῃ Ἱσπανικῆς ἀκαδημίας, ὥστε δὲν ἔχουν τὸ κῦρος τὸ ἀποδιδόμενον εἰς μονα τὰ σύγχρονα τῶν καλλιτεχνῶν μνημεῖα, τὰ περισυναχθέντα εἰς τὴν ἐν λόγῳ Συλλογήν.

Ἐν ἐλλείψει τοιούτων μνημείων, ἢ μέχρις οὗ ἀνευρεθοῦν εἰς τὰ ἀρχεῖα τῆς Βενετίας καὶ τοῦ Τολέδου, ἀρκούμεθα ἐξ ἀνάγκης εἰς ὅσας πληροφορίας, διασωθείσας ἐκ παραδόσεως ἢ διεσπαρμένας εἰς συγχρόνους συγγραφεῖς, περιεσύναξαν οἱ λεξικογράφοι. Τὴν προτίμησιν ἀξίζουν ἀναντιρρήτως οἱ Ἱσπανοί, καθὸ ἔχοντες τὰς πηγὰς προχειροτέρας, μεταξὺ δὲ αὐτῶν προεξάρχει ὁ Bermudez[1]. Τὴν ἐμπιστοσύνην εἰς τὸ ἀξιόπιστον αὐτοῦ ἐπαυξάνει ἡ προσοχή του πρὸς ἀπορυγὴν πάσης ἀδεσπότου εἰδήσεως. Οὕτω, ἐνῷ παρὰ τῶν λοιπῶν ὁρίζεται συνήθως τὸ 1548 ὡς ἔτος τῆς γεννήσεως τοῦ Θεοτοκοπούλου, οὐδὲν περὶ τούτου λέγει ὁ Bermudez, ἀλλὰ περιορίζεται ἁπλῶς εἰς τὴν μνείαν τοῦ ἔτους τοῦ θανάτου του, 1625, προσθέτων ὅτι ἀπεβίωσε πολὺ γέρων. Ἐὰν ἐγεννήθη τῷ ὄντι τὸ 1548, τότε ἀπέθανε εἰς ἡλικίαν 77 ἐτῶν.

Πότε μετέβη εἰς Ἱσπανίαν δὲν ἐξηκριβώθη εἰσέτι, ὡς εἴδομεν. Εἶναι ὅμως γνωστὸν ὅτι κατὰ τὸ 1577 εὑρίσκετο εἰς Τολέδον καὶ ὅτι κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο ἤρχισε νὰ ζωγραφίζῃ εἰς Ἱσπανίαν, ὑποτίθεται δὲ ὅτι κατὰ τὸ αὐτὸ περίπου ἔτος μετηνάστευσεν ἐξ Ἰταλίας, τριακοντούτης σχεδὸν τὴν ἡλικίαν. Κατὰ τὸ ἴδιον ἔτος (1577) ἀπεβίωσεν εἰς Βενετίαν ὁ Τισιανὸς εἰς ἡλικίαν 99 ἐτῶν, ὥστε, ἐὰν ὁ Θεοτοκόπουλος ἐχρημάτισε μαθητής του, κατὰ τὰ τελευταῖα μόνον ἔτη τῆς ζωῆς τοῦ ἐνδόξου Βενετοῦ ζωγράφου ἠδυνήθη νὰ ὠφεληθῇ τῆς διδασκαλίας του. Ἀλλ' εἰς οὐδεμίαν τῶν συγχρόνων περὶ Τισιανοῦ πηγῶν ἀναφέρεται ὁ Θεοτοκόπουλος μεταξὺ τῶν γνωστῶν μαθητῶν του, καίτοι συνήθως θεωρούμενος ὡς εἷς ἐξ αὐτῶν.

Εἴτε μαθητής, εἴτε ἁπλῶς μιμητής του, μετὰ τόσης ἐπιτυχίας συνεμορφώθη πρὸς τὸ ὕφος τοῦ Τισιανοῦ ὥστε τὰ πρῶτά του ἔργα ἐξελαμβάνοντο ἐνίοτε ὡς εἰκόνες τοῦ μεγάλου διδασκάλου[2]. Ἡ σύγχυσις ἦτο βεβαίως πρὸς τιμὴν τοῦ Θεοτοκοπούλου. Ἠδύνατο ν' ἀρκεσθῇ εἰς τόσην καὶ μόνην δόσιν δόξης, ἀλλ' ἠθέλησε νὰ διακριθῇ ἐπιδιώκων τὴν πρωτοτυπίαν καὶ μετέβαλεν ἐκ προθέσεως τρόπον τοῦ ζωγραφίζειν, ἰδίως περὶ τὸν χρωματισμόν. Τὰ ἔργα του διαιροῦνται κατὰ συνέπειαν εἰς δύο περιόδους. Κατὰ τὴν δευτέραν, ἡ ἰδιοτροπία του ἐφθασεν ἐνίοτε εἰς βαθμὸν τοιοῦτον ὥστε ἐξελήφθη καὶ ὡς παραφροσύνη. «Ἴσως ἦτο ἀληθῶς παράφρων, »λέγει Βέλγος συγγραφεύς[3], ἀλλὰ διὰ τῆς τοιαύ»της του παραφροσύνης ἐδοξάσθη. Τὴν δόξαν του »ὅμως δὲν δυνάμεθα νὰ τάξωμεν εἰς ὕψος ἀνώτερον »τοῦ δέοντος. Τοῦ Θεοτοκοπούλου ἡ θέσις δὲν εἶναι

[1] Ἴδε περὶ Στρατιωτῶν Κ. Σάθα Documents inédits relatifs à l'histoire de la Gréce, ἰδίως τοὺς προλόγους τῶν τόμων 7ου καὶ 9ου.

[2] Raccolta di lettore sulla Pittura, Scultura ed Architettura. Roma 1768. Τόμος 6 σελ. 14.

[1] Diccionario historico de los mas illustres Professores de las bellas artes en Espâna, compuesto por don Juan Agustin Cean Bermudez, Madrid 1800.

[2] Ἴδε καὶ Catalogo del Museo de Madrid, par don Pedro de Madrazo, Madrid 1872, εἰς τὴν λέξιν Creco.

[3] Lucien Solvay, l'art Espagnol. Paris 1887. σελ. 137 καὶ ἑφεξῆς.

»εἰς τὴν πρωτίστην σειρὰν τῶν μεγάλων ζωγρά»φων . . . Τὸν παράδοξον τοῦτον καλλιτέχνην πρέ»πει νὰ μελετήσῃ τις ἰδίως εἰς τὰς μεγάλας συν»θέσεις του. Ἐκεῖ ἀποκαλύπτεται ὡς ζωγράφος »πρώτης τάξεως, τὰ δὲ μεγάλα του προτερήματα »ἐπισκιάζουν τὰ ἐλαττώματά του . . . Ὀλίγην »περισσοτέραν τέχνην ἂν εἶχε, καὶ ὀλίγην περισ»σοτέραν κρίσιν, θὰ κατελέγετο μεταξὺ τῶν μεγί»στων καλλιτεχνῶν ».

Τὰς μᾶλλον ἀντιφατικὰς κρίσεις ταύτας δικαιοῖ ἐν μέρει ἡ ἀνισότης τῶν ἔργων τοῦ ἡμετέρου ζωγράφου, καθὼς καὶ ἡ ἀτυχὴς ἐνίοτε ἐπιτήδευσις τῆς γραφίδος του. «Ὑπὸ τὴν τεφρὰν ἐπιδερμίδα τῶν »προσώπων του, λέγει ὁ K. Solvay, δὲν ρέει αἷμα. »Οἱ ἄνθρωποί του ὁμοιάζουν πρὸς φάσματα. Πῶς »ὁ ἐξαίρετος οὗτος χρωματιστής, ὁ μαθητὴς τοῦ »Τισιανοῦ κατώρθωσε νὰ χάσῃ εἰς τοιοῦτον βαθ»μὸν τὸ αἴσθημα τοῦ χρώματος; Τὸ ἐπιδιώκει »τοῦτο, ζητῶν ν' ἀναφανῇ ἐξ ἀντιθέτου διάφορος »τοῦ ὅ,τι κατ' ἀρχὰς ἦτο ». Τὴν ἐξήγησιν τοῦ ψυχροῦ του χρωματισμοῦ νομίζει ὁ K. Solvay ὅτι ἀνεκάλυψεν εἰς τὴν προσωπογραφίαν τοῦ Θεοτοκοπούλου, ἔργον τοῦ ζωγράφου αὐτοῦ. Ἡ εἰκὼν αὕτη εὑρίσκεται εἰς τὸ μουσεῖον τῆς πόλεως Σεβίλλης, παραθέτομεν δ' ἐνταῦθα ῥωτογραφικὸν ἀποτύπωμά της. «Ὁ ζωγράφος ἀπεικονίσθη κρατῶν τὸν χρω»στῆρά του, ἐπὶ δὲ τοῦ χρωστῆρος ἐπέθεσε κατα»ρανῶς πέντε χρώματα, τὰ μόνα τὰ ὁποῖα μετε»χειρίζετο[1] ». Ἡ ἐξήγησις αὕτη δὲν φαίνεται πολὺ πειστική. Ὁ Τισιανὸς αὐτός, ὡς λέγεται, πέντε μόνα χρώματα μετεχειρίζετο πρὸς τὸ τέλος τοῦ βίου του, ὁ δὲ Ὁλλανδὸς Hals τέσσαρα. Διὰ τῆς ἐντέχνου ἀναμίξεως ἀποκτῶνται ὅλαι αἱ ἀποχρώσεις, ἡ δὲ παράθεσις τῶν ἐπὶ τοῦ χρωστῆρός του πέντε χρωμάτων δὲν ἐπεξηγεῖ ἀρκούντως τὸ ἐκ προθέσεως τερροειδὲς τῶν εἰκόνων τοῦ Θεοτοκοπούλου, καὶ μάλιστα τῶν προσωπογραφιῶν του. Ἄλλως δέ, ὁμολογούμενον ὅτι ὁ ψυχρὸς χρωματισμὸς οὐδαμῶς ἐλαττόνει τὴν μεγάλην τούτων ἀξίαν. Ἐὰν δὲν *ρέει αἷμα* ὑπὸ τὴν ἐπιδερμίδα τῶν ἀπεικονιζομένων προσώπων, ἡ ζωὴ ὅμως πλημμυρεῖ εἰς τὴν ἔκφρασίν των. «Κατεῖχε τὸ μυστικόν, λέγει Γάλλος συγ»γραφεύς[2], τοῦ ν' ἀπεικονίζῃ τοὺς στοχασμούς »των εἰς τὸ βλέμμα των ». Ὁ αὐτὸς εὑρίσκει ἀναλογίαν τινὰ μεταξὺ τῶν χρωματισμῶν τοῦ Θεοτοκοπούλου καὶ τοῦ περιωνύμου Eugène Delacroix. «Μεθ' ὅλας τὰς παραφορὰς τῆς γραφίδος »του, ἐπιλέγει, μολονότι τὰ ἔργα του ἐν γένει δὲν »εἶναι τοιαῦτα ὥστε νὰ ἐπισύρουν τὸν θαυμασμὸν »τοῦ πλήθους, ὁ Greco ὑπῆρξεν εἷς τῶν μεγί»στων ζωγράφων τῆς ἐποχῆς του ». Τοιαύτη ἦτο καὶ τῶν συγχρόνων του ἡ γνώμη. Τὴν σήμερον ἔτι ἡ Ἱσπανία τὸν καταλέγει μεταξὺ τῶν διασημοτέρων ζωγράφων της καὶ σεμνύνεται δι' αὐτόν, δικαιοῦσα τὸν Solvay λέγοντα ὅτι «ὁ ξένος οὗτος ἦτο ὁ Ἱσπανικώτερος τῶν Ἱσπανῶν καλλιτεχνῶν ».

Τὰ ἔργα τοῦ Θεοτοκοπούλου μόνον εἰς τὴν Ἱσπανίαν δύναταί τις νὰ μελετήσῃ καὶ ἐκτιμήσῃ. Εἰς τὰ λοιπὰ τῆς Εὐρώπης μουσεῖα μόλις εὑρίσκονται διεσπαρμέναι τέσσαρες ἢ πέντε εἰκόνες του, καὶ αὗται δὲ ἐπ' ἐσχάτων ἀποκτηθεῖσαι. Εἰς τὰς ἐν Ἰταλίᾳ δημοσίας συλλογὰς οὐδεμία, καθόσον πληροφορροῦμαι, ὑπάρχει. Ὁ Μουστοξύδης λέγει ὅτι «τῷ κατέδειξαν ἐν Ῥώμῃ ἕνα Ἅγιον Φραγκίσκον του», φέροντα ὑπογραφὴν Δομήνικος *Θεοσκόπολις* ἐπ(οίησεν)» (σελ. 272 Ἑλληνομνήμονος). Ἀλλ' εἰς σελ. 274 λέγει ἐπίσης ὅτι «βλέπει τις ἐν τῷ μου»σείῳ Louvre ζωγραφίας τοῦ ἡμετέρου Θεσκο»πόλιδος, ἀλλὰ πόσας καὶ ποίας δὲν δυνάμεθα νὰ »δηλώσωμεν ἀκριβῶς ἐπὶ τοῦ παρόντος». Ἐν τούτοις ἡ μόνη εἰς τὸ μουσεῖον τοῦ Λούβρου εἰκὼν τοῦ Θεοτοκοπούλου, ἀπεκτήθη ἐκ δωρεᾶς πρό τινων μηνῶν, κατὰ τὸ 1893. Παριστᾷ δὲ τὸν Ἅγιον Φραγκίσκον καὶ αὕτη, ἀλλ' ἀτυχῶς δὲν δύναται νὰ καταταχθῇ μεταξὺ τῶν καλλιτέρων ἔργων τοῦ Δομηνίκου. Τὸ Μουσεῖον τῆς Λίλλης περιέχει ἕνα Ἅγιον Φραγκίσκον του ἐπίσης, εἰς δὲ τὸ Μουσεῖον τοῦ Λυὼν εὑρίσκεται σκιαγραφία του (esquisse) δωρηθεῖσα κατὰ τὸ 1884, ἡ ὁποία (κατὰ τὸν κατάλογον τοῦ μουσείου) ἠδύνατο νὰ ἐκληρθῇ ὡς ἔργον χρωματιστοῦ τινος τῆς 19ης ἑκατονταετηρίδος. Ταῦτα εἰς Γαλλίαν. Εἰς δὲ τὴν Ἀγγλίαν ἡ Ἐθνικὴ Πινακοθήκη ἔχει μίαν μόνην εἰκόνα του παριστῶσαν τὸν Ἅγιον Ἱερώνυμον. Ὑπάρχουν ἴσως καὶ ἄλλαι εἰκόνες του, γνήσιαι ἢ μή, εἰς ἰδιωτικὰς συλλογάς, οὐδόλως δὲ ἀπίθανον νὰ εὑρίσκωνται τοιαῦται καὶ εἰς τὰς ἐκκλησίας τῶν εἰς Ἀμερικὴν διαφόρων Ἱσπανικῶν ἀποικιῶν, ὅπου κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν μετερέροντο ὑπὸ τοῦ κλήρου πολλὰ ἔργα τέχνης ἐκ τῆς μητροπόλεως. Ὥστε ἡ ἐλπὶς πλουτισμοῦ τῶν Μουσείων διὰ νέων δειγμάτων τῆς ζωγραφικῆς τοῦ Θεοτοκοπούλου δὲν ἐξέλιπεν. Ἀλλ' ὅμως τὰ ἄριστα αὐτῶν μένουν καὶ θὰ μένουν εἰς Ἱσπανίαν.

Προπάντων εἰς Τολέδον ὅπου διεβίωσεν, εἰργάσθη καὶ ἐδοξάσθη, εὑρίσκονται καὶ σήμερον ἔτι τὰ πολυαριθμότερα, καὶ τὰ ἀξιολογώτερα ἴσως, ἔργα του. Ἤδη κατὰ τὸ 1577, ὡς εἴδομεν, ἤρχισε νὰ ζωγραφίζῃ τὴν ἄνωθι τῆς Ἁγίας Τραπέζης τῆς ἐκεῖ μητροπόλεως «Διανομὴν τῶν ἱματίων τοῦ Ἰησοῦ». Τὴν ἀπετελείωσε μετὰ δέκα ὅλα ἔτη, κατὰ τὸ 1587. Εἰς τὴν ἰδίαν ἐκκλησίαν ἀνέλαβε καὶ τῶν γλυπτῶν κοσμημάτων τὴν ἐπεξεργασίαν, πληρωθεὶς ἀδρῶς διὰ ταῦτα, κατὰ τὴν ἐκτίμησιν τῶν ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας διορισθέντων διαιτητῶν. Δὲν περιωρίζετο εἰς μόνην τὴν ζωγραφικὴν ὁ Θεοτοκόπουλος, ἀλλ' ἦτο συγχρόνως καὶ γλύπτης καὶ ἀρχιτέκτων, κατὰ τὸ σύνηθες εἰς Ἰταλίαν παράδειγμα πολλῶν καλλιτεχνῶν τῆς γονίμου ἐκείνης καὶ μεγαλουργοῦ ἐποχῆς. Ἡ ἐκκλησία τῆς μονῆς τῶν Αὐγουστίνων καὶ τὸ Δημοτικὸν μέγαρον τοῦ Τολέδου ὡκοδομήθησαν ὑπ' αὐτοῦ, καθὼς καὶ δύο ἐκκλησίαι τῆς πόλεως Ἰλλέσκας. Μιᾶς τῶν ἐκκλησιῶν τούτων ἐξετέλεσε καὶ τὰ ἀγάλματα, παρεκτὸς τῶν εἰκόνων. Καὶ τῆς εἰς Μαδρίτην ἐκκλησίας τῆς μονῆς τῶν Αὐγουστίνων τὸ σχέδιον ὀφείλεται εἰς αὐτόν, καθὼς ἐπίσης

[1] Blanc, vermillon, laque de garance, vert jaune et noir d'ivoire.

[2] H. Laudrin. Revue des beaux arts. 17 Σεπτ. 1893. (Le Musée de Madrid).

καὶ τὰ γλυπτὰ ἔργα της. Καὶ εἰς ἄλλας ἐκκλησίας εἰργάσθη ὡς γλύπτης. Εἰκόνες του δὲ εὑρίσκονται εἰς δώδεκα ἐκκλησίας τῆς μόνης πόλεως τοῦ Τολέδου. Ἡ ἀξιολογωτέρα αὐτῶν, τὸ ἀριστούργημα ἴσως τοῦ Θεοτοκοπούλου, εἶναι ἡ εἰς τὴν ἐκκλησίαν San Tomé, παριστῶσα τὸν ἐνταφιασμὸν τοῦ κόμητος Orgaz κτίτορος τοῦ ναοῦ. Ὁ νεκρὸς κόμης, σιδηροφορῶν, καταβιβάζεται ἐντὸς τοῦ τάφου του ὑπὸ γέροντος ἐπισκόπου κρατοῦντος τὴν κεφαλὴν καὶ ἑνὸς νεαροῦ ἱερέως κρατοῦντος τοὺς πόδας του. Τὰ πολυτελῆ των ἄμφια ἀναδεικνύονται λαμπρότερα ἔτι ἐκ τῆς ἀντιθέσεως πρὸς τὴν λευκὴν σινδόνην, τῆς ὁποίας αἱ πτυχαὶ κρέμανται ὑπὸ τὴν πανοπλίαν τοῦ νεκροῦ. Δεξιόθεν, ὄπισθεν τοῦ ἀρχιερέως ἵσταται διάκονος καὶ ὄπισθεν αὐτοῦ ἱερεὺς ἀναγινώσκων καὶ ἕτερος βαστάζων τὴν ποιμαντικὴν ῥάβδον τοῦ ἐπισκόπου. Ἀριστερόθεν δὲ νεανίσκος γονατιστός, — ὁ υἱὸς ἴσως τοῦ κόμητος, — καὶ μοναχὸς ὄρθιος. Ὄπισθεν τοῦ κυρίου συμπλέγματος συρρίγγονται ἄρχοντες πολλοί, προφανῶς ἐκ τοῦ φυσικοῦ ἀπεικονισθέντες· ἡ ἔκφρασις τῶν προσώπων των παριστᾷ ζωηρῶς τοὺς διαφόρους βαθμοὺς τῆς λύπης. Ὑπεράνω δέ, ἐν τῷ μέσῳ νεφῶν, ὁ ἄγγελος τῆς δόξης τανύει τὴν πτέρυγά του.

Κατὰ τὸ 1579 ὁ βασιλεὺς Φίλιππος ὁ Β' παρήγγειλε εἰς τὸν Θεοτοκόπουλον τὴν εἰκόνα τοῦ Ἁγίου Μαυρικίου διὰ τὴν ἀνακτορικὴν μονήν, ἢ τὸ μοναχικὸν ἀνάκτορον τοῦ Ἐσκοριάλ, μαθὼν δὲ ὅτι ὁ ζωγράφος ἐστερεῖτο χρημάτων πρὸς ταχεῖαν ἐπεξεργασίαν της διέταξε νὰ δοθῇ ὅ,τι ἀναγκαῖον. Ἀλλ' ὁ βασιλεὺς δὲν ἐπεδοκίμασε τὴν εἰκόνα, καὶ ἀντὶ τῆς ἐκκλησίας, διὰ τὴν ὁποίαν τὴν παρήγγειλε, ἐτοποθετήθη αὕτη εἰς τὸ ἱεροῤῥυλάκιον, ὅπου καὶ σήμερον ἔτι εὑρίσκεται[1]. Ἡ μεγάλη αὕτη εἰκὼν παριστᾷ τὸ μαρτύριον τοῦ ἁγίου Μαυρικίου καὶ τῶν «σὺν αὐτῷ, κατὰ τὸν Συναξαριστήν, ἑβδομήκοντα μαρτύρων». Εἰς τὴν δεξιόθεν γωνίαν τῆς εἰκόνος ταύτης ἐπρόσθεσεν ὁ ζωγράφις, ὡς ἀνέφερα ἤδη, τὴν λέξιν *Κρὴς* μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ ὀνόματός του.

Εἰς τὸ Ἐσκοριὰλ ὑπάρχει προσέτι εἰκὼν τοῦ Θεοτοκοπούλου παριστῶσα τὸν Ἅγιον Φραγκίσκον, ἅγιον πολλάκις παρ' αὐτοῦ ζωγραφισθέντα, πρὸς δὲ καὶ ἡ παράδοξος ἀπεικόνισις τοῦ *Ὀνείρου Φιλίππου τοῦ Β'*. Ὁ βασιλεὺς γονυπετὴς προσεύχεται· περὶ αὐτόν, γονυπετεῖς ἐπίσης, μεγιστᾶνες, ἀρχιερεῖς, μοναχοὶ καὶ ἡμίγυμνοι ἄλλοι συμπροσκυνηταί, στρέφουν τὰ βλέμματα πρὸς τὰ ἄνω, ὅπου ἐν μέσῳ νεφῶν χορὸς ἀγγέλων ἐν δόξῃ ἐξυμνεῖ τὸ ἐπὶ κορυφῆς τῆς εἰκόνος ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ. Ὄπισθεν δὲ τοῦ βασιλέως τεράστιον κῆτος ἀνοίγει τὸ ἀχανὲς στόμα του, ἐντὸς τοῦ ὁποίου συνωθεῖται πλῆθος ἀνθρώπων καὶ τεράτων. Στρέφει ἄρά γε ὁ βασιλεὺς τὰ νῶτα πρὸς τὴν Κόλασιν καὶ ἀποβλέπει πρὸς τὸν Παράδεισον; Βλέπων τις τὴν εἰκόνα ταύτην ἐννοεῖ πῶς ἡ ἀχαλίνωτος τοῦ ζωγράφου φαντασία ἔδωκε ἀφορμὴν εἰς τὰς περὶ παραφροσύνης του φήμας.

Εἰς τὸ μουσεῖον τῆς Μαδρίτης ὑπάρχουν ὀκτὼ ἐξαίρετοι προσωπογραφίαι τοῦ Θεοτοκοπούλου καὶ τρεῖς εἰκόνες, ἡ μὲν παριστῶσα τὸν Ἀπόστολον Παῦλον, ἡ δὲ τὸν Ἅγιον Βασίλειον καὶ ἡ τρίτη τὸν Ἰησοῦν εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ Οὐρανίου Πατρός. Περὶ τῆς εἰκόνος ταύτης ἀναφέρει ὁ ἤδη μνημονευθεὶς Laudrin ὅτι εἰς τὴν αὐτὴν αἴθουσαν ὑπῆρχεν ἀνηρτημένη εἰκὼν τοῦ Τιντορέτου, «ἡ βάπτισις τοῦ Χριστοῦ», καὶ ὅτι ἡ ὑπεροχὴ τοῦ ἔργου τοῦ Θεοτοκοπούλου ἐφαίνετο ἀδιαριλονείκητος. Εἰς δὲ τὴν ἀκαδημίαν τοῦ ἁγίου Φερνάνδου, εἰς Μαδρίτην ἐπίσης, ὑπάρχει ἀντίγραφόν του τῆς εἰκόνος τοῦ ἐνταφιασμοῦ τοῦ κόμητος Orgaz. Ὁ Bermudez σημειοῖ πρὸς τούτοις εἰκόνας του εὑρισκομένας εἰς ἐννέα διαφόρους ἐκκλησίας τῆς πρωτευούσης. Παρεκτὸς δὲ τῶν εἰς Ἰλλέσκαν ἀνδριάντων ἢ εἰκόνων του, καὶ δύο εἰκόνων εἰς τὸ παρεκκλήσιον τοῦ μεγάρου τοῦ μαρκησίου de Villena εἰς Ἐσκαλόναν, ὁ αὐτὸς Bermudez ἀναφέρει ἑπτὰ πόλεις τῆς Ἱσπανίας ἐχούσας ἀνὰ μίαν εἰκόνα του εἰς τὰς ἐκκλησίας των, καὶ μίαν προσέτι εἰκόνα του εἰς τὸ μέγαρον τοῦ δουκὸς τοῦ Medinaceli. Ἐπὶ τέλους δὲ τὸ Μουσεῖον τῆς Σεβίλλης περιέχει τὴν ἰδίαν προσωπογραφίαν του.

Ἡ ἀτελὴς αὕτη ἀπαρίθμησις δὲν ἀποτελεῖ πλήρη κατάλογον τῶν ἔργων τοῦ Θεοτοκοπούλου. Ἡ εὐκολία τῆς γραφίδος του ἦτο ἴση πρὸς τὴν γονιμότητά της, αὗται δὲ ἐξηγοῦν ἐν μέρει καὶ τὴν ἀνισότητα τῆς ἀξίας τῶν ἔργων του. Ὁ ζωγράφος Pacheco, ὁ καὶ διδάσκαλος τοῦ Velasquez ἀναφέρει[1], ὅτι κατὰ τὸ 1611, ἐπισκερθεὶς τὸν Θεοτοκόπουλον εἰς τὴν οἰκίαν του, εἶδε ἑρμάριον μέγιστον πλῆρες προπλασμάτων πηλίνων, τὰ ὁποῖα εἶχε κατασκευάσει χάριν μελέτης διὰ τὰς εἰκόνας καὶ διὰ τὰ γλυπτά του ἔργα· εἶδε προσέτι καὶ αἴθουσαν ἐντὸς τῆς ὁποίας εὑρίσκοντο συσσωρευμένα τὰ σχέδια τῶν μέχρι τοῦ ἔτους ἐκείνου ζωγραφιῶν του. «Τίς » θὰ πιστεύσῃ, λέγει ἀλλαχοῦ ὁ αὐτὸς Pacheco, ὅτι » ὁ Δομήνικος ἐσχεδίαζεν ἐπανειλημμένως καὶ ἐπε- » διόρθωνε πολλάκις τὰς εἰκόνας του, ἐπὶ σκοπῷ νὰ » διαχωρίζῃ τοὺς χρωματισμοὺς καὶ νὰ σχηματίζῃ, » χάριν ἐπιδείξεως, τοὺς σκληροὺς ἐκείνους βώλους » του». Ἐπιπροσθέτει δὲ ὅτι «ἦτο πολὺ σοφός, » ὅτι ἐξέφραζε μετὰ ὀξύτητος τὰ ἀποφθέγματά του » καὶ ὅτι ἔγραφε καὶ περὶ τῶν τριῶν ὡραίων τε- » χνῶν[2]». Ἡμέραν τινὰ ἐρωτηθεὶς ὑπὸ τοῦ Pacheco τί ἦτο τὸ δυσκολώτερον ἐκ τῶν δύο, τὸ ἰχνογραφεῖν ἢ τὸ χρωματίζειν, ἀπεκρίθη ὅτι τὸ δεύτερον, προσθέσας ὅτι ὁ Μιχαὴλ Ἄγγελος ἦτο ἔξοχος καλλιτέχνης ἀλλὰ δὲν ἤξευρε νὰ χρωματίζῃ. Καὶ ὅμως οἱ κρίνοντες σήμερον τὸν Θεοτοκόπουλον θαυμάζουν τὴν ἐπιδεξιότητα τοῦ σχεδίου του καὶ καταδικάζουν τὸν χρωματισμόν του.

Ὁ Δομήνικος ἐκηδεύθη καὶ ἐτάφη εἰς τὴν ἐνοριακὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Βαρθολομαίου, εἰς Τολέδον, ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἐκδηλώσεων γενικῆς θλίψεως. Ἰδίως τὸν ἐπένθησαν οἱ καλλιτέχναι, διότι

[1] Ἴδε τὸ μνημονευθὲν λεξικὸν τοῦ Bermudez.

[1] Ἴδε Bermudez.

[2] Περὶ τοῦ συγγράμματος τούτου τοῦ Θεοτοκοπούλου οὐδεμίαν βάσιμον πληροφορίαν ἠδυνήθην ν' ἀνεύρω.

ὄχι μόνον τοὺς ἐπροστάτευε καὶ εἰργάζετο πάντοτε πρὸς ἀνάδειξίν των, ἀλλὰ καὶ διότι ὑπερησπίσθη ἀποτελεσματικῶς τὰ προνόμιά των. Κατὰ τὸ 1600, ὁ δημόσιος εἰσπράκτωρ τῆς πόλεως Ἰλλέσκας ἀπῄτησε παρ' αὐτοῦ τὴν ἀπότισιν φόρου ἐπὶ τῶν ποσῶν ὅσα ἐπληρώθη διὰ τὴν ἐργασίαν του εἰς τὴν ἐκεῖ ἐκκλησίαν. Ὁ Θεοτοκόπουλος ἀντέστη, τὸ δὲ δικαστήριον ἀπεφάνθη ὑπὲρ αὐτοῦ, ἀνακηρύξαν ἀπηλλαγμένας παντὸς τοιούτου φόρου τὰς τρεῖς ὡραίας τέχνας «ἕνεκα τῆς ὑπεροχῆς των καὶ διότι ἀνέκαθεν ἦσαν ὡς πρὸς τοῦτο προνομιοῦχοι». Ἡ ἀπόφασις αὕτη ἐχρησίμευσε ὡς προηγούμενον εἰς τὰς διαφόρους μετέπειτα ἀγωγὰς κατὰ καλλιτεχνῶν.

Ὁ περιώνυμος ποιητὴς Gongora, ὁ μεταδώσας τὸ ὄνομά του (gongorisme) εἰς τὸ πλῆρες δυσνοήτων μεταφορῶν καὶ ἀλληγοριῶν ὕφος, τὸ ὁποῖον ἐνεκαινίασεν, ἔγραψε σονέτον ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ φίλου του Θεοτοκοπούλου. Ὁ δὲ ἱστοριογράφος Παλομῖνος[1] διέσωσε δύο ἄλλα σονέτα, γραφέντα πρὸς ἔπαινον εἰκόνων του ὑπὸ τοῦ μοναχοῦ Fray Feliz Hortensio Palavicino. Ἀλλὰ τὰ ποιήματα ταῦτα δὲν προσθέτουν τίποτε εἰς τὰς γνώσεις μας περὶ τῆς βιογραφίας τοῦ ὁμογενοῦς ζωγράφου. Ἴσως ἡμέραν τινὰ μᾶς ἀποκαλύψουν πλειοτέρας πληροφορίας τὰ ἀρχεῖα τοῦ Τολέδου. Ἐκεῖθεν θὰ πληροφορηθῶμεν ἐὰν ἦτο καθολικὸς ἢ ὀρθόδοξος. Ἡ διαβίωσίς του εἰς τὴν καθολικωτάτην Ἱσπανίαν, αἱ διδόμεναι εἰς αὐτὸν πολυπληθεῖς παραγγελίαι ὑπὸ τοῦ καθολικοῦ κλήρου, ἡ εὔνοια πρὸ πάντων διὰ τῆς ὁποίας τὸν ἐτίμα Φίλιππος ὁ Β', ὁ κατ' ἐξοχὴν βασιλεὺς τῆς ἱερᾶς ἐξετάσεως, πάντα ταῦτα ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνονται ἀποδεικνύοντα ὅτι ἀνῆκεν εἰς τὴν ὀρθόδοξον ἐκκλησίαν. Ἐξ ἄλλου, ἡ προσκόλλησίς του εἰς τὴν μνήμην τῆς ἑλληνικῆς καταγωγῆς του καὶ ἡ ἑλληνικὴ γραφὴ τοῦ ὀνόματός του, φέρουν δισταγμούς τινας ὡς πρὸς τὴν παραδοχὴν τῆς τοιαύτης ὑποθέσεως. Ἀλλὰ δὲν ἕπεται κατ' ἀνάγκην ὅτι ὅσοι Ἕλληνες ἠσπάζοντο κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν τὸν καθολικισμὸν ἀπηρνοῦντο διὰ τοῦτο τὸν Ἑλληνισμόν. Πολλὰ περὶ τοῦ ἐναντίου παραδείγματα ἠδύνατό τις νὰ φέρῃ ἐκ τῆς 15ης καὶ τῆς 16ης ἑκατονταετηρίδος, ἀλλ' ἀρκεῖ τὸ τοῦ Βησσαρίωνος, τοῦ ὁποίου δύναταί τις νὰ διαριλονεικήσῃ τὴν πολιτικὴν πρόβλεψιν, ἀλλ' ὄχι καὶ τὸν πατριωτισμόν.

Ἐκ τῶν ἀνεξερευνήτων ἔτι ἀρχείων τοῦ Τολέδου ἴσως ποτὲ μάθωμέν τι καὶ περὶ τοῦ οἰκογενειακοῦ βίου τοῦ Θεοτοκοπούλου, πότε καὶ ποῦ ἐνυμφεύθη, ἐὰν ἦτο Ἱσπανίς, Ἰταλὶς ἢ Ἑλληνὶς ἡ σύζυγός του, καὶ πόσα τέκνα ἀπέκτησε. Τὸ μόνον γνωστὸν εἶναι ὅτι εἶχε υἱόν, τὸν Γεώργιον Μανουήλ[2]. Τὰ δύο ταῦτα ὀνόματα μαρτυροῦν ὅτι οἱ γονεῖς του ἢ τὸν ἐβάπτισαν ὡς καθολικόν, ἢ τουλάχιστον παρεδέχθησαν τῶν καθολικῶν τὰ ἔθιμα, ἀλλὰ τὸ δεύτερον ἐξ αὐτῶν ἀνακαλεῖ καὶ πάλιν τὰς πατρίους παραδόσεις καὶ τὴν μνήμην τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας.

[1] A. Palomino Valesco. Las vidas de los pintores y statuarios Espànoles.

[2] Ἴδε τὸ λεξικὸν τοῦ Bermudez.

Ὁ υἱὸς καὶ μαθητὴς οὗτος τοῦ Δομηνίκου, τὴν 10 Μαρτίου 1625, ἀμέσως ἴσως μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του, ὠνομάσθη ἐπισήμως γλύπτης καὶ ἀρχιτέκτων τῆς μητροπόλεως τοῦ Τολέδου, διέπρεψε δὲ ἰδίως ὡς ἀρχιτέκτων. Κατὰ τὸ 1626 ἤρχισε τὴν οἰκοδομὴν τοῦ θόλου καὶ τοῦ ἐπ' αὐτοῦ πυργίσκου (lanterne) τοῦ παρεκκλησίου τῆς μητροπόλεως. Ἄλλοι καλλιτέχναι, φρονοῦντες ὅτι δὲν ἦτο ἐπιδεκτικὸν ἐκτελέσεως τὸ σχέδιον τοῦ Θεοτοκοπούλου, τὸν κατεπολέμησαν ὑποστηρίζοντες τὴν γνώμην των μὲ ὑπερβολὴν ζέσεως, ἀλλ' οὗτος ἀπεκρίθη εἰς τὰς ἐναντίον του διατριβὰς ἀνασκευάζων τὰ ἐπιχειρήματα τῶν ἀντιπάλων του καί, τὸ οὐσιωδέστερον, συνεπλήρωσε τὴν οἰκοδομήν του κατὰ τὸ ἔτος 1631. Ὁ Θεοτοκόπουλος οὗτος ἀπεβίωσεν εἰς Τολέδον τὴν 29 Μαρτίου 1631. Ὁ Bermudez δὲν ἀναφέρει πότε ἐγεννήθη.

Δ. ΒΙΚΕΛΑΣ

Ἡ Νοσταλγος

ΔΙΗΓΗΜΑ

Ἡ σελήνη ἐπρόβαλλε, μόλις ἀρχίσασα νὰ φθίνῃ τρίτην νύκτα μετὰ τὸ ὁλογέμισμά της, εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ βουνοῦ, κ' ἐκείνη, ἀσπροφορεμένη, μετὰ τόσους στεναγμοὺς καὶ τόσα περιπαθῆ ᾄσματα, ἔκραξε:

— Νὰ ἔμβαινα σὲ μιὰ βαρκούλα, τώρα - δά... ἔτσι μοῦ φαίνεται... νὰ φτάναμε πέρα!

Κ' ἐδείκνυε μὲ τὴν χεῖρά της πέραν τοῦ λιμένος.

Ὁ Μαθιὸς δὲν παρετήρησεν ἴσως ὅτι αὐτὴ εἶχε τρέψει τὸν λόγον εἰς τὸν πληθυντικόν, εἰς τὸ τέλος τῆς εὐχῆς της. Ἀλλ' αὐθορμήτως, χωρὶς νὰ τὸ σκεφθῇ, ἀπήντησε:

— Μπορῶ νὰ ῥίξω ἐκείνη τὴ βάρκα στὸ γιαλό... Τί λές, δοκιμάζουμε;

Καὶ αὐτὸς ἐπίσης ἔθεσε τὸν πληθυντικὸν εἰς τὸ τέλος τοῦ λόγου. Χωρὶς δὲ νὰ συλλογισθῇ, οὕτως, ὡς νὰ ἤθελε νὰ δοκιμάσῃ ἂν εἶχε δυνατοὺς τοὺς μυῶνας, ἤρχισε νὰ ὠθῇ τὴν βαρκούλαν.

Ὁ νέος ἵστατο πλησίον τοῦ αἰγιαλοῦ, ὅπου ἀλλεπάλληλα μετ' ἐλαφροῦ ῥοίσβου προσπίπτοντα τὰ κύματα κατεπίνοντο ὑπὸ τῆς ἄμμου, χωρὶς ν' ἀποκάμνωσι ταῦτα ἀπὸ τὸ αἰώνιον μονότονον παιγνίδιον, χωρὶς νὰ χορταίνῃ ἐκείνη ἀπὸ τὸ ἀένναον ἁλμυρὸν πότισμα. Ἡ νεαρὰ γυνὴ ἦτο ἐπὶ τοῦ ἐξώστου τῆς οἰκίας, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἐνοικιάσῃ, ὅπως δεχθῇ αὐτὴν ὁ σύζυγός της, πρεσβύτης πεντήκοντα καὶ τριῶν ἐτῶν, οἰκίας κειμένης παρὰ τὸν αἰγιαλόν, ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ κύματος, κατὰ τὴν πλημμύραν τὴν ὁποίαν θὰ ἔφερεν ὁ νότος, ἢ τὴν ἄμπωτιν τὴν ὁποίαν θὰ ἐπροξένει ὁ βορρᾶς. Ἡ βαρκούλα ἐπάτει ἐπὶ τῆς ξηρᾶς καὶ ἐταλαντεύετο ἐπὶ τῆς θαλάσσης, μὲ τὴν πρῴραν χωμένην εἰς τὴν ἄμμον, μὲ τὴν πρύμνην σαλευομένην ἀπὸ τὸ κῦμα, βαρκούλα ἐλαφρά, κομψή, ὀξύπρῳρος, χωροῦσα τέσσαρας ἢ πέντε ἀνθρώπους.

Μεγάλη ἐντοπία σκούνα εἶχε προσεγγίσῃ πρὸ τριῶν ἡμερῶν φορτωμένη εἰς τὸν λιμένα, περιμένουσα εὐνοϊκὸν ἄνεμον διὰ ν' ἀποπλεύσῃ εἰς τὸ τέρμα

τοῦ ναύλου της· ὁ πλοίαρχος, τρίτην ἤδη νύκτα, ἀνεπαύετο εὐφραινόμενος κατ' οἶκον, πλησίον τῆς συμβίας καὶ τῶν τέκνων· οἱ σύντροφοι, ἐντόπιοι ὅλοι, περιήρχοντο ἐν κύκλῳ τὰ καπηλεῖα, ἀποζημιούμενοι εἰς τρεῖς νύκτας δι' ἀναγκαστικὴν ἐγκράτειαν ἑβδομάδων καὶ μηνῶν· ὁ μοῦτσος, ὅστις ἦτο ξένος, ἔμενε μόνος φύλαξ τοῦ πλοίου, τῶν ἁρμένων καὶ τοῦ φορτίου, καὶ μόνος φύλαξ τοῦ μούτσου ὁ καραβόσκυλος. Ἀλλὰ τὴν ἑσπέραν ἐκείνην ὁ μοῦτσος, ὑψηλός, δεκαοκταέτης, ἔχων ὅλας τὰς ἀξιώσεις τοῦ ναύτου πλὴν τοῦ μισθοῦ, εἶχεν ἀργοπορήσει εἰς ἓν καπηλεῖον ὀλίγον παράμερον, ἀπὸ τὸν μέσα δρόμον τῆς παραθαλασσίου ἀγορᾶς, παρηγορούμενος καὶ αὐτὸς ὡς ξένος εἰς τὰ ξένα . . . Εἶχεν ἀφήσει τὴν φελούκαν μισοσυρμένην, μὲ τὴν πρῷραν χωμένην εἰς τὴν ἄμμον, μὲ τὴν πρύμνην σαλεύουσαν εἰς τὸ κῦμα, μὲ τὰς δύο κώπας ἀκουμβημένας ἐπὶ τῆς πρύμνης, δύο ἐλαφρὰς κώπας, τὰς ὁποίας παιδίον μετ' ἀπεριγράπτου χαρᾶς θὰ ἐχειρίζετο καμαρῶνον τὴν δύναμίν του πολλαπλασιαζομένην ὑπὸ τῆς ρευγαλίας μαλακότητος τοῦ κύματος, ἐνδοτικῆς ὡς ἡ ἀδυναμία μητρὸς πρὸς χαϊδεμένον βρέφος, φέρον αὐτὴν ὅπου θέλῃ μὲ τοὺς κλαυθμηρισμοὺς καὶ τὰς ἀπαιτήσεις του· κώπας ὡς δύο πτέρυγας γλάρου, αἵτινες φέρουσι τὸ λευκόπτιλον σῶμα τοῦ ὄρνιθος ἐπιπολῆς τῆς θαλάσσης, ὁδηγούσας τὴν βαρκούλαν εἰς τὴν ἀγκάλην καὶ τὴν ἀμμουδιὰν τῆς ἀκτῆς, ὡς ἐκεῖναι τὸν γλάρον εἰς τὸ σπήλαιον τοῦ θαλασσοπλήγος βράχου.

Ὁ Μαθιὸς ἐστήριξε τὰς δύο χεῖρας εἰς τὴν πρῷραν, ἀντεστήλωσε τοὺς δύο πόδας ὄπισθεν, ὤθησε μὲ ὅλην τὴν δύναμίν του, καὶ ἡ μικρὰ φελούκα ἐνέδωκε καὶ ἔπεσε μετὰ πλαταγισμοῦ εἰς τὴν θάλασσαν. Παρ' ὀλίγον τοῦ ἔφευγεν, ὑπείκουσα εἰς τὴν σφοδρὰν ὤθησιν, διότι δὲν εἶχε προβλέψῃ νὰ κρατήσῃ τὴν μπαρούμαν, τὸ σχοινίον τῆς πρῴρας. Ἀλλὰ πάραυτα ἐπέταξεν ἀπὸ τοὺς πόδας τὰ ἐλαφρὰ πέδιλα, δὲν ἐπρόφθασε νὰ σηκώσῃ τὴν περισκελίδα, ἐθαλάσσωσεν ὡς τὰ γόνατα, καὶ συνέλαβε τὴν βάρκαν ἀπὸ τὴν πρῷράν της. Τὴν ἔσυρε πρὸς μικρὸν πρόχειρον μῶλον.

Ἐν τῷ μεταξὺ ἐκείνη εἶχε γείνῃ ἄφαντος ἀπὸ τὸν ἐξώστην, καὶ μετ' ὀλίγας στιγμὰς ἐπρόβαλε, μὲ τὸ λευκὸν κολόβιόν της στίλβον εἰς τὸ φῶς τῆς σελήνης, ἀπὸ τὴν βορεινὴν γωνίαν τῆς οἰκίας, κατερχομένη εἰς τὸν αἰγιαλόν.

Ὁ νέος τὴν εἶδε καὶ ἠσθάνθη χαρὰν μετὰ φόβου. Ἔπραττε σχεδὸν ἀσυνειδήτως. Δὲν ἤλπιζεν ὅτι θὰ ἦτο ἱκανὴ νὰ τὸ κάμῃ.

Ἐκείνη, μὴ ἀγαπῶσα νὰ ἐκρράσῃ τοὺς ἐνδομύχους λογισμούς της, εἶπεν·

— Ἄς εἶνε· ἂς φέρουμε μιὰ γύρα μὲς στὸ λιμάνι, τώρα μὲ τὸ ρεγγαράκι.

Καὶ μετ' ὀλίγον προσέθηκε·

— Γιὰ νὰ δοκιμάσω πῶς θὰ μοῦ φανῇ, ὅταν θὰ μβαρκάρω γιὰ νὰ πάω πέρα. . .

Ἔλεγε πάντοτε *πέρα*, κ' ἐννοοῦσε τὴν πατρίδα. Ὀπισθεν τοῦ πρώτου πρασίνου βουνοῦ, ἄνωθεν τοῦ ὁποίου εἶχεν ἀνατείλῃ ἡ σελήνη, βουνοῦ μαύρου τὴν νύκτα καὶ σκοτεινοραίου τώρα μὲ τῆς σελήνης τὸ φῶς, ὕψωνε τὴν κορυφήν του ὑψηλὸν ὄρος καὶ λευκόν, πότε χιονοσκέπαστον, πότε γυμνὸν καὶ βραχῶδες. Ἐκεῖ ἦτο ἡ πατρίς, ὁ τόπος τῆς γεννήσεώς της. Κ' ἐστέναζε τόσον δι' αὐτήν, ὡς νὰ τὴν ἐχώριζεν ὁλόκληρος ὠκεανὸς ἐκεῖθεν, ἐνῷ μόλις ἀπεῖχε δώδεκα μίλια, καὶ ἡ μικρὰ ραχούλα τοῦ πρασίνου βουνοῦ δὲν ἴσχυε νὰ κρύψῃ τὴν ἡμέραν τὴν ὑψηλὴν ὀρρῦν τοῦ λευκοῦ ὄρους. Καὶ τὴν ἐπόθει τόσον, ὡς νὰ τὴν εἶχε στερηθῆ ἀπὸ χρόνων πολλῶν, ἐνῷ μόλις ἀπὸ ὀλίγων ἑβδομάδων εὑρίσκετο εἰς τὴν γείτονα νῆσον.

Ὡς τόσον, ἀκούμβησεν ἀρελῶς τὴν λευκὴν καὶ τόσον ἀπαλὴν χεῖρά της εἰς τὸν ὦμον τοῦ νέου, ὅστις ἀνετριχίασεν ὅλος εἰς τὴν ἐπαφήν, κ' ἐπέβη εἰς τὴν μικρὴν βαρκούλαν.

Ἐκεῖνος ἠκολούθησε κατόπιν της, καὶ λαβὼν τὴν κώπην ἤρχισεν ἀδεξίως ν' ἀβαράρῃ. Ἀλλ' ἀντὶ ν' ἀπωθήσῃ τὸν μῶλον, ἀπώθησεν ἀριστερὰ τὸν πυθμένα, καὶ οὕτως ἡ βάρκα ἐδιπλάρωσε κ' ἐκτύπησεν ἐλαφρῶς εἰς μίαν τῶν πετρῶν τοῦ μώλου.

— Τί κάνεις ; θὰ σπάσουμε τὴ ξένη βάρκα.

Τοῦτο, τὴν ἔκαμε ν' ἀναλογισθῇ νηφαλιώτερον τὸ πρᾶγμα, καὶ προσέθηκε:

— Καὶ τάχα δὲν θὰ τὴ γυρέψουν τὴν βάρκα ; δὲν θὰ τοὺς χρειαστῇ ; . . . Τίνος νὰ εἶνε ;

Ὁ νέος ἐν ἀμηχανίᾳ ἀπήντησεν.

— Ἀφοῦ θὰ κάμουμε μιὰ γύρα στὸ λιμάνι καὶ νὰ γυρίσουμε... Δὲν πιστεύω νὰ τὴν γυρέψουν πρωτήτερα, ὅτινος νὰ εἶνε.

★

Ἐκάθισεν εἰς τὰς κώπας καὶ ἤρχισε νὰ ἐλαύνῃ. Ἐκείνη, εἰς τὴν πρύμνην καθημένη, ἐδέχετο κατ' ὄψιν τὸ ὠχρὸν φῶς τῆς σελήνης, τὸ ὁποῖον ἐπέχριεν ὡς μὲ ἀργυρᾶν κόνιν τοὺς ἁβροὺς χαρακτῆρας τοῦ ὡραίου προσώπου της. Ὁ νέος τὴν ἐκύτταζε δειλῶς.

Δὲν ἦτο ναύτης, ἀλλ' εἴξευρε νὰ κωπηλατῇ, ὡς ἀνατραφεὶς πλησίον τοῦ κύματος. Εἶχεν ἔλθῃ εἰς τὸ μέσον τοῦ ἔτους, ἐγκαταλείψας τὸ γυμνάσιον τῆς πρωτευούσης τοῦ νομοῦ, ὅπου τέως ἐμαθήτευε μὴ δεχθεὶς τὴν ἐπιβληθεῖσαν αὐτῷ ποινὴν ἕνεκα λογομαχίας τινὸς πρὸς ἕνα τῶν καθηγητῶν, ὅστις τοῦ ἐφαίνετο πλέον τοῦ δέοντος ἀγράμματος. Ἦτο μόλις δεκαοκτὼ ἐτῶν, ἀλλ' ἐφαίνετο δεκαεννέα ἢ εἴκοσι μὲ τοὺς πυκνοὺς ἤδη ἰούλους τοῦ καστανοῦ γενείου καὶ τοῦ μύστακος.

Ἡ νεαρὰ γυνή, ἀφοῦ ἐκάθισεν, ὡς συνέχειαν τῆς πρὸ μικροῦ ἐκρρασθείσης ἀνησυχίας της περὶ ἀναζητήσεως τῆς βάρκας ἐκ μέρους τοῦ ἰδιοκτήτου, εὐθύμως ἐξέφερε καὶ τὴν σκέψιν της ταύτην·

— Ὁ καραβοκύρης θὰ γυρεύῃ τὴ βάρκα του, κι' ὁ μπάρμπα-Μοναχάκης θὰ γυρεύῃ τὸ Λιαλιώ του.

Ὁ νέος ἐμειδίασε. Μπάρμπα-Μοναχάκης ἦτο τὸ ὄνομα τοῦ συζύγου της. Λιαλιὼ ἐκαλεῖτο ἡ ἰδία.

★

Τὴν στιγμὴν ἐκείνην, δυνατὸν γαύγισμα σκύλου ἠκούσθη ἀπὸ τὸ κατάστρωμα πλοίου. Ἦτο ὁ καραβόσκυλος τῆς ἰδίας φορτωμένης σκούνας, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνῆκεν ἡ φελούκα. Εἶχε πηδήσει ἐπάνω εἰς τὸ ἀκρόπρωρον, δίπλα εἰς τὴν *μακεδύνα*, τὸ βάνασον κορυθαίολον ὁμοίωμα τῆς πρῴρας, καὶ κατ' ἀρχὰς ἔσειε μετὰ γρυσμοῦ τὴν οὐράν, ἀναγνωρίσας τὴν βάρκαν. Ἀλλ' ὅταν αὕτη ἐπλησίασε καὶ δὲν ἀνεγνώριζε πλέον τὸν μοῦτσον ἢ ἄλλον τινὰ τοῦ πληρώματος μεταξὺ τῶν δύο ἐπιβατῶν, ἤρχισε νὰ ὠρύεται καὶ νὰ ὀλολύζῃ μανιωδῶς.

Ὁ νέος σπουδαστὴς ὠρτσάρισεν ὀλίγον ἀνοικτὰ ἀπὸ τὴν σκούναν, ἀλλ' ὁ σκύλος, ὅσον ἔβλεπε τὴν βάρκαν ἀπομακρυνομένην, τόσον μανιωδέστερον ὠλόλυζε.

— Τί ἔχει καὶ δὲ λουφάζει ; ἠρώτησεν ἀνησύχως τὸ Λιαλιώ.

— Φαίνεται ὅτι ἐγνώρισε τὴ βάρκα.

— Αὐτὴ ἡ βαρκούλα εἶνε κεινῆς τῆς γολέττας ;

— Ὡς φαίνεται.

Ὁ νέος ἐξέφερε τὴν εἰκασίαν μετὰ λύπης, προβλέπων ὅτι ἡ περίστασις αὕτη ἐξ ἀνάγκης θὰ συνέτεμνε τὴν ὀνειρώδη δι' αὐτὸν ἐκδρομήν, ἀλλὰ παρ' ἐλπίδα ἡ Λιαλιὼ ἐκρότησε τὰς χεῖρας, ὡς ἄτακτον παιδίον τὴν μεγίστην εὑρίσκον ἡδονὴν εἰς ὅ,τι οἱ ἄλλοι ἐπιμένουν νὰ τοῦ ἀπαγορεύωσι.

— Τότε, χαίρομαι, εἶπεν· ὁ σκύλος ἂς γαυγίζῃ γιὰ τὴν βάρκα του, κ' ἐμένα ἂς μὲ γυρεύουνε στὸ σπίτι . . .

Ὁ νέος ἔλαβε τὸ θάρρος νὰ ἐρωτήσῃ.

— Ποῦ ἦταν ὁ κὺρ Μοναχάκης, ποῦ κατέβηκες ἀπ' τὸ σπίτι ;

Ἡ Λιαλιὼ ἀπήντησεν·

— Ὅλο στὸν καφενὲ περνάει τὴν ὥρα του . . . Ὡς τὰ μεσάνυχτα δὲ ξεκολλάει . . . Ἐμένα μ' ἀρήνει πάντα μοναχή μου . . .

Κ' ἐφαίνετο ἕτοιμη νὰ κλαύσῃ. Ἀλλὰ μὲ βίαιον ἀγῶνα ἐκρατήθη καὶ δὲν ἔκλαυσεν.

Ὁ νέος ἐξηκολούθησε νὰ κωπηλατῇ. Μετ' ὀλίγον ἔφθασαν οὐ μακρὰν τοῦ ἀνατολικοῦ στομίου τοῦ λιμένος, ὁπόθεν ἐφαίνετο ἀντικρύ, φράττουσα τὸν ὁρίζοντα, ἡ μακρυλὴ νῆσος, ἐφ' ἧς ὑπερέκειτο τὸ λευκόν, πότε χιονισμένον, πότε γυμνὸν καὶ βραχῶδες ὄρος. Ἅμα ἔφθασαν ἐγγὺς τοῦ ἀκρωτηρίου τοῦ ἀποτελοῦντος ἔνθεν τὴν μίαν σιαγόνα τοῦ στομίου τοῦ λιμένος, τοῦ κλειομένου ὑπὸ δύο ἢ τριῶν νησίδων ἀνατολικομεσημβρινώτερον, ἡ νεαρὰ γυνὴ προσήλωσεν ἀτενῶς τὸ βλέμμα εἰς τὸ βάθος τοῦ ὁρίζοντος, ὡς νὰ ἤθελε νὰ ἴδῃ ἀπώτερον καὶ εὐκρινέστερον ἢ ὅσον ἐπέτρεπε τὸ ὠχρὸν φέγγος τῆς σελήνης.

— Νὰ ἰδῶ ἐκεῖ πέρα, κ' ὕστερα γυρίζουμε, εἶπε.

Κ' ἐστέναξεν.

Ὁ νέος ἔλαβε τὴν τόλμην νὰ τὴν παρακαλέσῃ·

— Πῶς τὸ ἔλεγες ἐκεῖνο τὸ τραγοῦδι, ποὺ τραγουδεῖς κάποτε ;

— Ποιό τραγοῦδι ;

— Τὸ τραγοῦδι . . . ποὺ λέει γιὰ πανιά, γιὰ τιμόνι . . . καὶ γιὰ τὰ πέρα βουνά, ἐψέλλισεν ὁ νέος.

— Ἀ !

Καὶ πάραυτα ἤρχισε μετὰ τρυφερᾶς μεσοφωνίας, μετὰ ψιθύρου παθητικοῦ τόνου νὰ ὑποτερετίζῃ·

Πότε θὰ κάμουμε πανιά, νὰ κάτσω στὸ τιμόνι,
νὰ ἰδῶ τὰ πέρα τὰ βουνά, νὰ μοῦ διαβοῦν οἱ πόνοι !

Ἐπανέλαβε τὸ δίστιχον τοῦτο δὶς καὶ τρίς, εἰς γνωστὸν αὐτῇ παλαιὸν ἦχον.

— Ἰδού, τώρα τὰ βλέπεις, τὰ πέρα τὰ βουνά, εἶπεν ὁ Μαθιός· μόνον πῶς ἀντὶ γιὰ πανιὰ ἔχουμε κουπιά· καὶ μᾶς λείπει καὶ τὸ τιμόνι.

Ἡ νεαρὰ γυνὴ καὶ πάλιν ἐστέναξεν.

— Εἶνε καιρὸς νὰ γυρίσουμε ; ἠρώτησεν ὁ νέος.

Εἶπε τοῦτο μετὰ θλίψεως· ἐφαίνετο ὅτι αἱ λέξεις ἐξήρχοντο μαραμμέναι ἀπὸ τὸ στόμα του.

— Ἀκόμα, ἀκόμα λίγο, εἶπεν ἡ Λιαλιώ. Ὁ ἴσκιος ποὺ ρίχνουν ἐκεῖνα τὰ νησιὰ δὲν ἀφήνει νὰ φανῇ καλὰ πέρα-πέρα . . . Μόνο τὴ Δέρρη βλέπω.

— Ἡ Δέρρη εἶνε μέσα, εἶπεν ὁ νέος δεικνύων τὴν Εὔβοιαν, πρὸς μεσημβρίαν.

— Ἡμεῖς Δέρρη τὸ νοματίζουμε τὸ ψηλὸ βουνὸ τῆς πατρίδος μου, ἀντεῖπε τὸ Λιαλιώ, δεικνύουσα πρὸς ἀνατολάς.

Καὶ πάλιν ἐπανέλαβε τὸ ᾆσμά της, παραλλάσσον κατὰ μίαν λέξιν.

Πότε νὰ κάμουμε πανιά, νὰ κάτσω στὸ τιμόνι,
νὰ ἰδῶ τῆς Δέρρης τὸ βουνό, νὰ μοῦ διαβοῦν οἱ πόνοι.

Ὁ νέος ἀφῆκε βαθεῖαν πνοήν, ὁμοίαν μὲ στεναγμόν.

— Ἀ ! ξεχνῶ ποῦ κοντεύω νὰ σὲ ξεπλατίσω στὸ κουπί, εἶπεν ἡ Λιαλιώ . . . Ἀλήθεια, ἐγὼ κάνω σὰν τρελή . . . Τὰ χεράκια σου δὲν εἶνε γιὰ τὸ κουπί, κὺρ Μαθιέ.

Ὁ νέος διεμαρτυρήθη.

— Ὄχι, ὄχι, δὲν ἀπόστασα . . . Τὰ κουπιὰ εἶν' ἐλαφρούτσικα . . . Τέτοια κουπάκια θὰ μὲ κουράσουνε ;

Ἡ Λιαλιὼ ἐπέμεινε νὰ λάβῃ τὸ ἓν τῶν κωπίων, καὶ προκύψασα ὀλίγον ἤρχισε νὰ σείῃ μὲ τὰς λευκάς της χεῖρας τὸν ἕνα τῶν σκαλμῶν, θέλουσα νὰ τὸν μεταθέσῃ πρὸς τὸ μέρος της ἐγγύτερον τῆς πρύμνης. Ἀλλ' ὁ νέος ἀνθίστατο, καὶ αἱ χεῖρές των συνηντήθησαν εἰς θερμὴν ἐπαφήν.

— Λὲς γιὰ τὰ δικά μου χέρια πῶς εἶνε τρυφερά ; εἶπε μετὰ διακριτικοῦ παραπόνου ὁ Μαθιός.

— Τότε, ἔρχεσαι νὰ κάμουμε πανιά, καθὼς λέει καὶ τὸ τραγοῦδι ; ἐπρότεινε παιγνιωδῶς ἡ νεαρὰ γυνή.

— Μὲ τί ;

Καὶ ἀκουσίως ἐκύτταζε τὸ πάλλευκον κολόβιόν της.

Ἡ Λιαλιὼ ἐγέλασε καὶ ἀκούμβησεν ἐκ νέου εἰς τὴν πρύμνην.

★

Ἤδη εἶχον φθάσει εἰς τὸ στόμιον τοῦ λιμένος, καὶ εὑρίσκοντο ἀναμέσον τοῦ κρημνώδους ἀκρωτηρίου, τὸ ὁποῖον ἐφαίνετο σχηματισθὲν διὰ σεισμοῦ ἢ καταποντισμοῦ, ἀποτόμως διακόψαντος τὴν χλοάζουσαν τοῦ βουνοῦ ἁρμονίαν, καὶ τῶν δύο ἢ τριῶν νησίδων, αἵτινες ἔφραττον νοτιανατολικῶς τὸν λιμένα. Ἡ σελήνη ὁλονὲν ὑψοῦτο εἰς τὸ στερέωμα, ἀμαυροῦσα καὶ τὰ τελευταῖα ἀστεράκια, τὰ ὁποῖα ἀφανῆ ἔλαμπον δειλῶς εἰς τὰς γωνίας τοῦ οὐρανοῦ. Ἡ θάλασσα ἐρρικία ἠρέμα ἀπὸ τὴν λεπτὴν αὔραν τὴν ἐξακολουθοῦσαν νὰ πνέῃ ὡς λείψανον τοῦ ἀνέμου, ὅστις τὴν εἶχεν αὐλακώσει ἀπὸ πρωΐας. Ἦτο

Δομήνικος Θεοτοκόπουλος

νὺξ τοῦ Μαΐου θερμή, καὶ ἡ λεπτὴ αὔρα ἐπὶ μᾶλλον δροσερωτέρα καθίστατο καθόσον πελαγιωτέρα προσέπνεεν εἰς τὸ στόμιον τοῦ λιμένος. Δύο ἀμαυροὶ ὄγκοι, ἐπαργυρούμενοι καὶ στιλπνούμενοι ἀμυδρῶς ἀπὸ τὸ μελαγχολικὸν φῶς τῆς σελήνης, διεγράφοντο ὁ εἷς πρὸς ἀνατολάς, ὁ ἄλλος πρὸς δυσμάς, χωρὶς νὰ διακρίνωνται, εἰς τὰς διαλείψεις τοῦ φωτὸς καὶ τῆς σκιᾶς, αἱ λεπτομέρειαι τοῦ ἐδάφους. Ἦσαν αἱ δύο γείτονες νῆσοι. Μυστηριῶδες θέλγητρον ἀπέπνεεν ὅλη ἡ σεληνοφεγγὴς νύξ. Ἡ βαρκούλα ἔπλεεν ἐγγὺς μιᾶς τῶν νησίδων, ἐφ' ἧς ἐφαίνοντο ἐναλλὰξ φωτεινὰ καὶ σκοτεινὰ σημεῖα, βράχοι στίλβοντες εἰς τὸ φῶς τῆς σελήνης, ἀμαυροὶ θάμνοι ἐλαφρῶς θροοῦντες εἰς τὴν πνοὴν τῆς νυκτερινῆς αὔρας, καὶ σπήλαια πληττόμενα ὑπὸ τοῦ φρίσσοντος κύματος, ὅπου ἐμάντευέ τις τὴν ὕπαρξιν θαλασσίων ὀρνέων καὶ ἤκουε τὸ ἐναγώνιον πτερύγισμα ἀγριοπεριστέρων πτοουμένων εἰς τὸ πλατάγισμα τῆς κώπης καὶ τὴν προσέγγισιν τῆς βαρκούλας. Πέραν, βορειανατολικῶς, εἰς μίαν κλιτὺν τοῦ ὄρους ἐφαίνοντο φῶτα τρέμοντα, δεικνύοντα τὴν θέσιν ὅπου τὴν ἡμέραν ἐφαίνοντο οἱ λευκοὶ οἰκίσκοι ὑψηλοῦ ἄνω τῆς θαλάσσης χωρίου. Εἰς μικρὸν βράχον παραπλεύρως τῆς νησίδος, κοῖλον καὶ σπηλαιώδη, τὸ κῦμα προσπίπτον μετὰ βοῆς καὶ ρόχθου πολλοῦ ἐπλατάγιζε, κ' ἐφαίνετο ἐκεῖ θορυβοῦσα ἐν τῇ γενικῇ ἁρμονίᾳ τῆς σεληνοφεγγοῦς θαλάσσης, χωριστὴ ὀρχήστρα, ἥτις καθ' ἑαυτὴν ἔκαμνε πλειότερον κρότον ἢ ὅσος ἐγίνετο εἰς ὅλας τὰς ἀγκάλας, τοὺς ὅρμους καὶ τὰς ἀμμουδιάς, εἰς ὅλας τὰς ἀκτὰς καὶ τοὺς σκοπέλους ὅσους ἔπληττον τὰ κύματα. Αὐθορμήτως ὁ Μαθιὸς ὕψωσε τὰς κώπας καὶ τὰς ἐκράτησεν ἐπὶ μακρὸν ἐπὶ τῆς κωπαστῆς, καὶ ἔμεινεν ἐν ἠρεμίᾳ, ὅμοιος μὲ τὸ λευκὸν πτηνὸν τῆς θαλάσσης, τὸ κύπτον χαριέντως πρὸς τὸ κῦμα, ἀκινητοῦν ἐπ' ὀλίγας στιγμάς, μὲ τὴν μίαν πτέρυγα κάτω, τὴν ἄλλην ἄνω, πρὶν ἐφορμήσῃ καὶ συλλάβῃ τὸ κολυμβῶν ὀψάριον καὶ τὸ ἀνυψώσῃ ἀσπαῖρον καὶ λαχταρίζον εἰς τὸν ἀέρα. Ἠσθάνετο γοητείαν ἄρρητον. Ἡ Λιαλιὼ ἐπίσης ὑφίστατο ἄγνωστον θέλγητρον, καὶ τὰ βλέμματά των συνηντήθησαν.

— Κάνουμε, πανιά; ἐπανέλαβεν ἡ νεαρὰ γυνή.

Φαίνεται δὲν εἶχε παύσῃ νὰ τὸ σκέπτηται, ἀφότου πρώτην φορὰν τὸ εἶπε· καὶ τὸ ἔλεγε μὲ τόσον ἀρελῆ καὶ φυσικὸν τρόπον, ὡς νὰ ἠρμήνευε τί ἐφρόνουν καὶ οἱ δύο.

— Κάνουμε ἀπήντησεν ἀσυνειδήτως ὁ Μαθιός.

Καὶ ἐπειδὴ δὲν ἤξευρε τί ἔλεγε, τὴν φορὰν ταύτην οὐδ' ἠρώτησε μὲ τί.

Ἀλλ' ἡ Λιαλιὼ τὸν ἀπήλλαξε τοῦ κόπου τῆς ἀναζητήσεως τοῦ μέσου. Ἐσηκώθη, ἔκυψε χαριέντως, διὰ ταχείας χειρονομίας ἔβγαλε τὸ λευκόν, πολύπτυχον κολόβιόν της, καὶ τὸ ἔτεινε πρὸς τὸν Μαθιόν.

— Ἑτοίμασε σὺ τὸ κατάρτι, εἶπεν.

Ἔκπληκτος, γελῶν καὶ γοητευμένος, ὁ νεανίας ἔλαβε τὴν μίαν κώπην, τὴν ὕψωσε κάθετον ἐπὶ τοῦ ζυγοῦ, ἐφ' οὗ ἐκάθητο, ἔλαβε τὴν ἄκρην τῆς μπαρούμας, καὶ ἔδεσε δι' αὐτῆς τὴν κώπην ἐπὶ τοῦ ζυγοῦ. Εἶτα ἔλαβε τὴν ἄλλην κώπην, καὶ λύσας τὴν ἄλλην ἄκρην τῆς μπαρούμας ἀπὸ τὸν κρίκον τῆς πρῴρας, προσέδεσεν ὁριζοντίως τὴν δευτέραν κώπην ἐπὶ τῆς πρώτης κώπης, σταυροειδῶς, ὡς κεραίαν ἐπὶ τοῦ ἱστοῦ. Μεθ' ὃ ἔλαβε θερμὸν ἀκόμη ἐκ τῆς προσψαύσεως τοῦ χρωτὸς τὸ πάλλευκον κολόβιον τῆς νεαρᾶς γυναικός, καὶ τὸ προσήρτησεν ἐπὶ τῆς δευτέρας κώπης, ὡς πανίον.

Ἡ Λιαλιὼ ἔμεινε μὲ τὸ μισοφούστανον, κοντὸν ἕως τὰς κνήμας, λευκὸν ὅσον καὶ τὸ κολόβιον, καὶ μὲ τὰς λευκὰς περικνημῖδας, ὑφ' ἃς ἐμάντευέ τις τὰς τορνευτὰς καὶ κομψὰς κνήμας, λευκοτέρας ἀκόμη. Ἔμεινε μὲ τὰ κρίνα τοῦ λαιμοῦ της ἀτελῶς καλυπτόμενα ἀπὸ τὴν πορφυρᾶν μεταξωτὴν τραχηλιάν της, κ' ἐκάθισε συνεσταλμένη παρὰ τὴν πρύμνην, βραχυσωμοτέρα ἢ ὅσον ἦτο, μὲ τὸ μέτριον καὶ χαρίεν ἀνάστημα.

Καὶ ἡ αὔρα εἶχε δυναμώσει, καὶ τὸ αὐτοσχέδιον πανίον ἐφούσκωνε, καὶ ἡ βαρκούλα ἔτρεχε.

*

Δὲν ἔγεινε πλέον λόγος περὶ ἐπιστροφῆς εἰς τὸν λιμένα. Πρὸς τί; Ἦτο προφανὲς τοῦ λοιποῦ ὅτι ἔπλεον «εἰς τὰ πέρα βουνά».

Ὁ Μαθιὸς ἐκάθισε δειλῶς ὄχι πολὺ πλησίον αὐτῆς, ἀπὸ τὴν ἄλλην πλευρὰν τῆς πρύμνης, καὶ ἔβλεπε τὴν θάλασσαν, διὰ νὰ μὴ κυττάζῃ παραπολὺ τὴν συνταξειδιώτιν του καὶ τὴν φέρῃ εἰς ἀμηχανίαν.

Τὴν στιγμὴν ἐκείνην τοῦ ἤρχετο εἰς τὴν μνήμην ἓν ἆσμα ἑπτανησίου ποιητοῦ, τὸ ὁποῖον ἔπαιξε τόσον μέρος τὸ πάλαι, εἰς ὅλους τοὺς ρωμαντικοὺς ἔρωτας τοῦ καιροῦ ἐκείνου, «Ξύπνα, γλυκειά μου ἀγάπη . . .» κ' ἐνθυμεῖτο τὸ δίστιχον, «Μόνον τ' ἀχνὸ φεγγάρι . .» ὡς καὶ τὸ ἄλλο.

Ἔχετε γειά, λαγκάδια, βρυσούλαις, κρύα νερά,
γλυκειαῖς αὐγαῖς, πουλάκια, γιὰ πάντα ἔχετε γειά!

Ἐνθυμεῖτο τοὺς στίχους τούτους, ἀλλὰ δὲν ἤθελε νὰ τοὺς τραγουδήσῃ. Τοῦ ἐφαίνετο ὅτι δὲν ἔχουν πλέον τὸν τόπον των. Τοὐναντίον, τὸ ᾆσμα τῆς νυκτὸς ἐκείνης ἔκρινεν ὅτι ἦτο προσφυέστατα τὸ προσφιλὲς ᾆσμα τῆς Λαλιώς.

Πότε νὰ κάμουμε πανιά, νὰ πιάσω τὸ τιμόνι,
νὰ ἰδῶ τὰ πέρα τὰ βουνά, νὰ μοῦ διαβοῦν οἱ πόνοι.

*

Εἶχε καθίσει ὄχι πολὺ παράμερα ἀπ' αὐτῆς, τόσον πλησίον της, ὥστε νὰ μὴ δύναται ἀνέτως νὰ τὴν κυττάζῃ, καὶ τόσον μακράν της, ὥστε νὰ μὴ ῥθάνῃ νὰ αἰσθανθῇ τοῦ θερμοῦ χρωτὸς καὶ τῆς ἀναπνοῆς της τὴν γειτνίασιν. Καὶ ὅμως ἐπεθύμει νὰ τὴν βλέπῃ ἐωσότου ἐζαλίσθη νὰ κυττάζῃ πλέον τὰ κύματα.

[Ἕπεται συνέχεια]

Α. ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ

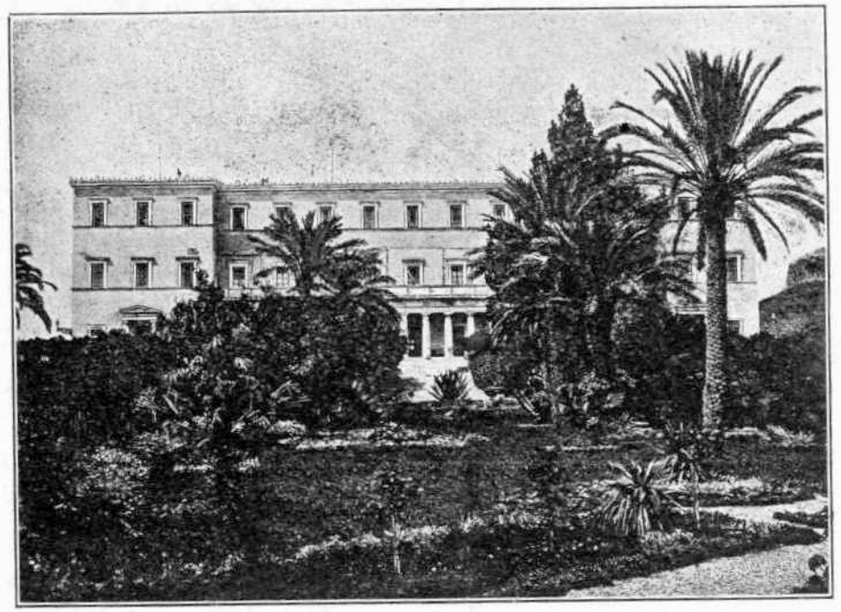

Ἀνάκτορα Ἀθηνῶν — μεσημβρινὴ πλευρά

ΕΙΣ ΤΟ ΘΕΟ

(*Ποίησις χριστιανική*).

Τὸ σπλαχνικό σου βλέμμα ἀφ' τὸν αἰθέρα
Λυπήσου με καὶ γύρισε σ' ἐμένα,
Ἀγάπη, πίστι, ἀθάνατε πατέρα,
Τὰ στήθη μου διψοῦν τὰ φλογισμένα.

—

Πάψε τὴν πάλη, πάψε τὴ φοβέρα
Καὶ κάμε νὰ πιστέψω εὐθὺς σ' ἐσένα,
Κάμε με ν' ἀγαπήσω αὐτὴ τὴ σφαῖρα
Ὁποῦ τὰ νιάτα μῶχει μαραμένα.

—

Λάβε γιὰ μὲ τὸ δύστυχο ἐσπλαχνία,
Καὶ δόσε μου, πατέρα μου, βοήθεια
Καὶ μιὰ στιγμὴ ἀφ' τὴν πρώτη μου ἡλικία.

—

Διώξε ἀπὸ μὲ τὴν παγωμένη ἀλήθεια,
Ποῦ χίλιους πόθους κλειῶ μέσ' 'ς τὴν καρδία
Καὶ δὲν τρέφω μιὰ ἐλπίδα μέσ' 'ς τὰ στήθεια.

Η ΟΜΟΡΦΙΑ

(*Ποίησις πολυθεϊστική*).

Ἂν οἱ θεοὶ τ' Ὀλύμπου μόνο ζοῦνε
Στὴ μαγικὴ τοῦ τραγουδιοῦ ἁρμονία
Κι' ἀφ' τον αἰθέρα πλειὰ δὲν κυβερνοῦνε
Τὸν ἥλιο καὶ τ' ἀδάμαστα στοιχεῖα,

—

Ἂν χοροὶ 'ς τοὺς ναοὺς δὲν ἀντηχοῦνε,
Ἂν δὲν καπνίζῃ ἡ ἄφθονη θυσία,
Ὅμως 'ς τὸν κόσμο ἀκόμη κατοικοῦνε
Μόνο οἱ θεαὶς κ' ἡ ἀθάνατη ὀμορφία.

—

Κ' ἐγὼ πολίτης κόσμου παναρχαίου
Τ' ἀγνὸ εἴδωλό μου νὰ λατρεύω ξέρω
Καὶ νᾶμαι δοῦλος πάντοτε τ' ὡραίου,

—

Κι' ἂν τρέχω 'ς τὸ ναό σου, ἀρχαία θεά μου,
Ἑκατόμβη δὲν ἔχω νὰ προσφέρω,
Μὰ θὰ θυσιάσω ἐμπρός σου τὴν καρδιά μου.

Ο ΝΑΟΣ ΤΗΣ ΘΕΑΣ

Ἀ τὸ ναὸ τῆς θεᾶς γονατισμένος
Στέκω βουβὸς μ' ὀλόγυρτο κεφάλι,
Καὶ δέησες κάνω, πάντα τρομασμένος,
Νὰ πάψῃ τὴν ὀργή της τὴ μεγάλη.

—

Μονάχος ζῶ κι' ἀπὸ τὸν κόσμο ξένος,
Κι' ἀφ' τὴ στιγμὴ π' ἐμπρὸς 'ς τὰ θεῖα της κάλλη
Ἔγεινα λειτουργὸς ἀφωσιωμένος,
Χαρᾶς αὐγὴ δὲν εἶδα νὰ προβάλῃ.

—

Ἀλλ' ἡ θεὰ δὲν παύει τὸ θυμό της
Καὶ φλόγες ἀφ' τὰ μάτια της σκορπάει,
Κ' ἐγὼ τρομάζω μόνος 'ς τὸ πλευρό της.

—

Φαρμακερὰ στέλνει 'ς ἐμὲ τα βέλη,
Ἑκατόμβαις, θυσίαις περιφρονάει,
Ἀνθρώπινα κορμιὰ μονάχα θέλει.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΜΑΡΤΖΩΚΗΣ

ΛΟΓΙΑ ΧΑΜΕΝΑ

Ἀγαπητέ μου,

Τὸν περασμένο μῆνα κάθησα κ' ἔγραψα μερικὰ γιὰ τὸ **Συμβολισμό**. Κατόπι συλλογίστηκα πῶς τὸ κακὸ δὲν εἶναι αὐτοῦ μοναχά. Κι ἃ δὲ βαριέσαι, ἄκουσέ με πάλι, κι ἂς εἶναι χαμένα τὰ λόγια μου. Χαμένα ὄχι γιὰ σένα, μὰ γιὰ κείνους ποῦ ἔπρεπε νὰ τὰ συλλογίζουνται μοναχοί τους.

Ἂν εἴτανε νὰ μᾶς ρωτήζουνε σήμερα *ποιὸς φταίει* ποῦ εἶναι σάπια ὅλα στὸν τόπο μας, καλήτερη ἀπάντηση δὲ θἄχαμε παρὰ: *Ἡ Μίμηση*. Γιὰ συλλογίσου το μιὰ στιγμή: Ἀπὸ τὴ στιγμὴ ποῦ ἀνασήκωσε κεφάλι τὸ ἔθνος καὶ ζήτησε νὰ μιμηθῇ τοὺς Ἀρχαίους, ὡς τώρα, ποῦ μιμᾶται τάχα τοὺς Παρισιάνους, βρὲς, ἂν μπορῇς, ἕνα πρᾶμα ποῦ ἔκαμε *ἀπὸ δική του* φιλοτιμία ἢ ἔμπνευση. Πάρε τὸ Σύνταγμα! ἐλεεινὸ μετάφρασμα ἀπὸ τὸ Ἀγγλικό, ἐλεεινὰ ἐφαρμοσμένο, μ' ἐλεεινὰ ἀποτελέσματα. Πάρε τὴ μουσική· ὅλη φράγκικη, γιατὶ τὴ δική μας, κι ἂν τὴ μελετήσανε δυὸ τρεῖς, κανένας δὲν τὴν ἀνάπτυξε, μήτε μιὰ ἰδέα τῆς πρόσθεσε. Τὴ γλῶσσά μας: ἡ μισὴ μὲ τὸ συμπάθειο «ἀρχαία» κ' ἡ μισή, παραπάνω ἀπὸ μισή, φράγκικη. Λέγω *παραπάνω* ἀπὸ μισή, ἐπειδὴ ὁ *νοῦς* μιᾶς γλώσσας εἶναι κάτι παραπάνω ἀπὸ τὸν τύπο. Ἡ φιλολογία μας: Ὡς τὴν ὥρα διαβάζαμε μεταφρασμένα ρομάντσα, τώρα βγαίνουν κάτι παραμυθάκια τοῦ τόπου, καὶ σᾶς παραιτοῦν τὶς συδρομές τους ὅσοι προτιμοῦνε νὰ διαβάζουν παρακειμένους μὲ τὸν ἀναδιπλασιασμό, κι ἂς εἶναι καὶ ξαναμασήματα. Ἐκεῖνοι πάλι ποῦ δὲν ξαναγράψανε φράγκικα, ξαναγράψαν ἀρχαῖες ἑλληνικὲς ἱστορίες, πραγματεῖες, τραγῳδίες, καὶ κωμῳδίες, δηλαδὴ δὲ μιμηθήκανε Φράγκους, μὰ μιμήθηκαν τοὺς ἀρχαίους! Τί κατάλαβαν, Κύριος οἶδε! Βλέπουν τὰ βιβλία τους στὸ χαρτὶ τυπωμένα, τυπωμένα ὅμως στὴ συνείδηση τοῦ λαοῦ — αὐτὸ ποτὲς δὲ θὰ τὸ χαροῦν! Κι ὁ λαὸς εἶναι πολὺ φρόνιμος ποῦ δὲν τοὺς διαβάζει. Ἀρκετὰ κουράζεται ὁ λαὸς νὰ κερδίσῃ τὸ ψωμί του. Αὐτὸς θέλει νὰ διαβάσῃ καὶ νὰ τὸ πάρῃ ὁ νοῦς του μέσα τὸ διάβασμα καθὼς παίρνει καθετί ποῦ ἐπιθυμεῖ. Ὄχι νὰ *σπουδάξῃ* διαβάζοντας. Αὐτὸ στὰ μεγάλα ἔθνη γίνεται ἀκόμη ὀλιγώτερο· γιατὶ ὁ καιρὸς ἐκεῖ εἶναι ἀκόμα πολυτιμότερος.

Τὸ ὅτι ἔγεινε ὁ ρωμαϊκὸς ὁ νοῦς ἕνα εἶδος ἀντίλαλος μέσα στὸν κόσμο, καὶ μᾶς βγάζει φωνὲς ποῦ δικές του δὲν εἶναι, καταντᾷ, μὰ τὴν ἀλήθεια, πρόβλημα ψυχολογικό, κι ἀλλοῦ δὲ μπορῶ νὰ τἀποδώσω παρὰ στὰ ἔρημα τὰ χρόνια τῆς σκλαβιᾶς, τότες ποῦ καθετὶς γινούνταν ὁ Ρωμιός, γιὰ νὰ γλυτώσῃ τὸ βασανισμένο κορμί του. Καὶ πρέπει τότες νὰ δούλεψε ὁ γνωστὸς ὁ νόμος τοῦ Δαρβίνου, ἀνάποδα. Μείνανε μερικοὶ ἀληθινοὶ πατριῶτες στὰ βουνὰ καὶ μᾶς ξεσκλάβωσαν, εἶναι ἀλήθεια. Μὰ τὰ ψυχικὰ σημάδια τῆς ψεύτικης ἐκείνης ζωῆς, ποῦ δικό μας τίποτις δὲν εἴχαμε, ἐξὸν ἀπὸ τὴ θρησκεία, ποῦ κι ἂν εἴχαμε, νὰ τὸ ξεστομίσουμε δὲ μπορούσαμε, μόνο μιλούσαμε κατὰ τὴν ὄρεξη ἄλλων, ποῦ μαθαί-

ναμε ἀπὸ μωρὰ παιδιὰ πῶς νὰ πνίγουμε τὴν ἀτομικότητα, κι ὄχι μέσα σὲ καθάριο νερό, μόνο μέσα σὲ λάσπη πηχτή, αὐτὰ ὅλα καὶ χίλια ἄλλα ποῦ εἶναι δουλειὰ τοῦ φιλοσόφου ἱστορικοῦ νὰ μᾶς τἀναλύσῃ, — ποιὸ μαχαίρι ἢ ποιὸ τουφέκι, ποιὸς ἀγῶνας μποροῦσε νὰ τὰ ξετινάξῃ ἀπὸ πάνω μας!

Τὴν ἀληθινὴ τὴν ἐλευθερία δὲν τὴν ἔχουμ' ἀκόμα, τοῦ κάκου. Σήμερα μᾶς σκλαβώνει ὁ Φράγκος, ἀπαράλλαχτα καθὼς μᾶς ἐσκλάβων' ἄλλοτες ἕνας ἀγᾶς, ἕνας δοῦκας. Ἡ ψυχή μας δὲν τὰ ξέμαθε τὰ ταπεινὰ ἐκεῖνα μαθήματα. Χρόνο πὰς στὸ χρόνο, αἰῶνα πὰς στὸν αἰῶνα, ὁ νόμος τοῦ Δαρβίνου μᾶς τὴν ἔσβυσε τὴν πρωτοτυπία, τὴν ἐλεύθερη κ' ἰδιαίτερη ἐνέργεια τῆς ψυχῆς ποῦ μᾶς δίνει ἐθνικὸ χαρακτῆρα. Κ' ἐθνικὸς χαρακτῆράς μας σήμερα εἶναι ἡ *Μίμηση*, τὸ μόνο συστατικὸ ποῦ δὲ μᾶς πείραξε ἡ σκλαβιὰ, μὰ καὶ μᾶς τὸ μεγάλωσε, καὶ μᾶς τὸκαμε τέλειο.

Γι αὐτὸ νὰ μὴ θυμώνουμε καὶ πολὺ ὅταν διαβάζουμε πῶς τὸ δεῖνα πρᾶμα εἶναι ἔτσι, ἐπειδὴ τὸ εἶπε ὁ τάδε Εὐρωπαῖος σορός. Καὶ πῶς ὁ ποιητὴς πρέπει νὰ πλάθῃ τὰ ἔργα του ἔτσι, ἐπειδὴ αὐτὸ εἶπε κι ὁ 'Αριστοτέλης' καὶ πῶς ὁ τόπος μας πρέπει νὰ κυβερνηθῇ ἔτσι, ἐπειδὴ αὐτὸ κάμνουν καὶ στὴν Ἀγγλία. Καὶ χίλια ἄλλα.

Ἂς μὴ θυμώνουμε, ὄχι. Ἂς λυπούμαστε, ἂς τὄχουμε βαρὺ καημὸ ποῦ δεντρὶ στὸν τόπο μας νὰ φυτρώσῃ δὲ φαίνεται δυνατό, γιατὶ τὰ λαγκάδια του στείρεψαν. Στείρεψαν τὰ λαγκάδια του, κι ἂ δὲ βρεθῇ Μωϋσῆς νὰ μᾶς ξανακάμῃ τὸ θᾶμα του, θὰ καταντήσῃ νὰ μᾶς κατεβάσουνε φοβερὸ ποταμὸ ἀπὸ τὰ Μπαλκάνια. Καὶ τότες δὲ θὰ μᾶς μένῃ μήτε ἡ Μίμηση.

Ὁ φίλος σου

Α. Ε.

ΑΝΑ ΤΟΝ ΕΛΙΚΩΝΑ[1]

ΒΑΛΛΙΣΜΑΤΑ

Ἰδοὺ δὲ πῶς οἱ Νορβηγοὶ ἀπαθανατίζουν τὴν πτωχήν, ἀλλ' ἀνδρείαν καὶ ἔντιμον κόρην.

Ἡ νέα Βότχηλδ ψάλλει μ' εὔμορφη φωνή,
ὁ βασιλέας θ' ἀκούῃ μέσα ἀπ' τὴ σκηνή.
Ψάλλει ὁ κύκνος, κύκνος ἀπ' ἀλάργα ψάλλει.

—

Εἶν' ἄρπα αὐτή, εἶνε κιθάρα ποῦ λαλεῖ;
ὅλη τὴ νύχτα ἐδῶ ἀκούεται καλή.
Ψάλλει ὁ κύκνος, κύκνος ἀπ' ἀλάργα ψάλλει.

—

Οὔτε κιθάρα, οὔτε ἄρπα τραγουδεῖ.
ὡραῖα ψάλλει ἕνα εὔμορφο παιδί.
Ψάλλει ὁ κύκνος, κύκνος ἀπ' ἀλάργα ψάλλει.

—

Σ' τοὺς δούλους λέγει ὁ βασιλέας, νὰ σᾶς ἰδῶ,
τὴν νέα Βότχηλδ νὰ μοῦ φέρετε ἐδῶ.
Ψάλλει ὁ κύκνος, κύκνος ἀπ' ἀλάργα ψάλλει.

—

Ὁ δοῦλος πάει τὴ νέα βρίσκει κοπελιά,
ἦλθα γειὰ νὰ σὲ πῶ ἀπὸ τὸν βασιλέα.
Ψάλλει ὁ κύκνος, κύκνος ἀπ' ἀλάργα ψάλλει.

Μὲ στέλλει ὁ βασιλέας κοπέλα μου καλή,
'ς τὴ χρυσωμένη σάλα του σὲ προσκαλεῖ.
Ψάλλει ὁ κύκνος, κύκνος ἀπ' ἀλάργα ψάλλει.

—

Τὴ Βότχηλδ χίλιοι πιάνουνε διαλογισμοί,
τί νὰ τὴν θέλῃ ὁ βασιλέας τέτοια στιγμή.
Ψάλλει ὁ κύκνος, κύκνος ἀπ' ἀλάργα ψάλλει.

—

Φίλιππε, σὺ ἀδελφέ μου, σήκω μιὰ σταλιά,
πᾶμε μαζὶ ὡς μέσα ἐκεῖ 'ς τὸ βασιλιά.
Ψάλλει ὁ κύκνος, κύκνος ἀπ' ἀλάργα ψάλλει.

—

Τί νὰ τοῦ ἤρθε τώρ' αὐτοῦ τοῦ βασιλέα!
Ἐγὼ δὲν εἰμπορῶ νὰ τοῦ κρατῶ σημαία.
Ψάλλει ὁ κύκνος, κύκνος ἀπ' ἀλάργα ψάλλει.

—

Γοργὴ πετάχθηκε 'ς τοῦ ἄλογοῦ τὴ σέλα,
ὅλοι θαυμάζουν τὴ πενταμορφη κοπέλα.
Ψάλλει ὁ κύκνος, κύκνος ἀπ' ἀλάργα ψάλλει.

—

Ἐμβαίνει ἀπὸ τὴ θύρα, σκύβει, χαιρετάει,
ἂς ζήσῃ ὁ βασιλέας, τί θέλει κι' ἀγαπάει.
Ψάλλει ὁ κύκνος, κύκνος ἀπ' ἀλάργα ψάλλει.

—

Ὁ βασιλέας σκοντάει πρὸς αὐτὴ τὸ θρόνο,
κάτσε Βοτχήλδη μιὰ στιγμοῦλα μόνο.
Ψάλλει ὁ κύκνος, κύκνος ἀπ' ἀλάργα ψάλλει.

—

Λαλεῖ στὸν ἕνα ὑπηρέτη σὰν ξαφτέρι,
τ' ὁλόχρυσό του τάβλι μέσα ἐδῶ νὰ φέρῃ.
Ψάλλει ὁ κύκνος, κύκνος ἀπ' ἀλάργα ψάλλει.

—

Ἐπαῖξαν πρώτη, δεύτερη καὶ τρίτη ἡμέρα,
Ὁ Φίλιππος κι' αὐτὸς ἐκάθητο κεῖ πέρα.
Ψάλλει ὁ κύκνος, κύκνος ἀπ' ἀλάργα ψάλλει.

—

Τοῦ κέρδησεν εἰς τὸ παιχνίδι πάντα μιὰ χαρὰ,
δάση, βουνά, λειβάδια ὡραῖα, δροσερά.
Ψάλλει ὁ κύκνος, κύκνος ἀπ' ἀλάργα ψάλλει.

—

Τοῦ κέρδησε τὴν περικεφαλαία, τὸ σπαθί,
τοὺς τόσους θησαυροὺς ποῦ δὲν μπορεῖ νὰ χωρισθῇ.
Ψάλλει ὁ κύκνος, κύκνος ἀπ' ἀλάργα ψάλλει.

—

Σηκώθ' ἐπάνω ὁ βασιλεὺς γελᾷ, γελᾷ πολύ,
καλὸ παιχνίδι τοῦτο, μὰ τὴν πίστη μου λαλεῖ.
Ψάλλει ὁ κύκνος, κύκνος ἀπ' ἀλάργα ψάλλει.

—

Πολὺ χρυσάφι σῶχω μάνα σὲ γωνιὰ κρυφή,
νὰ σοῦ τὸ δώσω, φίλιωσε, γι' αὐτὴ τὴν ἀδερφή,
Ψάλλει ὁ κύκνος, κύκνος ἀπ' ἀλάργα ψάλλει.

—

Δι' ἄνδρα ἐγὼ δὲν ἐλογάριασα κανένα,
ποῦ γι' αὐτὴ τὴν ἀδερφὴ χρυσάφι θἄδιδε σ' ἐμένα.
Ψάλλει ὁ κύκνος, κύκνος ἀπ' ἀλάργα ψάλλει.

—

Τραβᾶει τὸ σπαθί του τὸ χρυσὸ κι' ἀστραφτερό,
ἐμπρὸς 'ς τὴν κόρη τὴ φτωχὴ τὴν σφάζει 'ς τὸ φτερό.
Ψάλλει ὁ κύκνος, κύκνος ἀπ' ἀλάργα ψάλλει.

—

Τὴ δούλα της ἡ Βότχηλδ ἐρωτᾷ, ἐσύ,
ἐσὺ ξεύρεις νὰ κάμῃς τὸ φαρμακερὸ κρασί;
Ψάλλει ὁ κύκνος, κύκνος ἀπ' ἀλάργα ψάλλει.

—

Καὶ βέβαια μπορῶ καὶ κάμνω το σὲ κάθε μιὰ μερά,
καθὼς μὲ τὄχει μάθει μιὰ πολύξερη γρηά.
Ψάλλει ὁ κύκνος, κύκνος ἀπ' ἀλάργα ψάλλει.

—

1 Ἴδε σελ. 123.

Σ τὸ δάσος μέσα πᾶνε πῶχει τὰ χλωρὰ κλαδιά,
κρυφὰ λαλοῦν καὶ σκάφτουν κάτ' ἀπὸ βαλανιδιά.
Ψάλλει ὁ κύκνος, κύκνος ἀπ' ἀλάργα ψάλλει.

—

Εὑρίσκουν 'ς τὴ στιγμὴ τὸ φίδι τὸ γιαλιστερό,
βρασμένο τῶχαν βάλει 'ς τὸ ποτῆρι τ' ἀργυρό.
Ψάλλει ὁ κύκνος, κύκνος ἀπ' ἀλάργα ψάλλει.

—

Ἔλα νὰ πιῇς, κὺρ βασιλιά, μ' ἐμὲ μαζὶ καὶ σύ,
κι' ὅταν σ' ἀρέσῃ δὸς νὰ πιοῦν κ' οἱ ἱπποτάι οἱ χρυσοί.
Ψάλλει ὁ κύκνος, κύκνος ἀπ' ἀλάργα ψάλλει.

—

Σὰν ἔπιε μιὰ πινιὰν ὁ βασιλέας πρὶν αἰσθανθῇ,
τῆς ζώνης τὰ κουμπιὰ 'χουν ξεθηλυκωθῇ.
Ψάλλει ὁ κύκνος, κύκνος ἀπ' ἀλάργα ψάλλει.

—

Σὰν ἔπιε δυὸ πινιὲς ὁ βασιλέας ἀπ' τὰ ψηλά,
χαμαὶ πάνω 'ς τὸ πάτωμα κατρακυλᾷ.
Ψάλλει ὁ κύκνος, κύκνος ἀπ' ἀλάργα ψάλλει.

—

Σὰν ἔπιε τρεῖς πινιὲς κάτ' ἀπ' τὰ ῥοῦχα τὰ φαρδιά,
ὡς χίλια δυὸ κομμάτια τοῦ ῥαγίσθη κ' ἡ καρδιά.
Ψάλλ' ὁ κύκνος, κύκνος ἀπ' ἀλάργα ψάλλει.

—

Ἡ Βότχηλδ μὲς σὲ μοναστῆρι πῆγε σοβαρό.
παρθένος ἔχει μείνει γιὰ τὸν ὅλο της καιρό.
Ψάλλει ὁ κύκνος, κύκνος ἀπ' ἀλάργα ψάλλει.

—

Τὰ κτήματα καὶ τὸ χρυσάφι 'ς τοὺς φτωχοὺς σκορπᾷ,
δὲν θέλει ἀπὸ τὸ βασιλέα τίποτε, δὲν ἀγαπᾷ.
Ψάλλει ὁ κύκνος, κύκνος ἀπ' ἀλάργα ψάλλει.

Καὶ εἰς ἐπίμετρον ἐκ τῶν βορεινῶν χωρῶν δύο ἀκόμη Σουηδικὰ βαλλίσματα :

Ἡ νέα ἡ Χίλλα κάθεται 'ς τὴν κάμαρά της
ἄλλος ἀπ' τὸ Θεὸ τὸν πόνο μου δὲν ξεύρει.
Κυλοῦν τὰ δάκρυα 'ς τ' ἀχνὰ τὰ μάγουλά της,
δὲν ζῇ ποτὲ ὅποιος ἀκούσῃ τὸν καϋμό μου.

—

Γοργὰ ἡ βασίλισσα τὴν εἴδησι αὐτὴ νοιώνει,
ἄλλος ἀπ' τὸ Θεὸ τὸν πόνο μου δὲν ξέρει.
Γοργὰ ἡ νέα Χίλλα σύρει τὸ βελόνι,
δὲν ζῇ ποτὲ ὅποιος ἀκούσῃ τὸν καϋμό μου.

—

Τὸ σῶμα σὲ μανδὺ ἡ βασίλισσα σκεπάει.
ἄλλος ἀπ' τὸ Θεὸ τὸν πόνο μου δὲ ξέρει.
Σηκώθη 'ς τὴν περήφανη τὴ Χίλλα πάει.
Δὲν ζῇ ποτὲ ὅποιος ἀκούσῃ τὸν καϋμό μου.

—

Χτυπάει τὴ Χίλλα 'ς τὸ μικρὸ τὸ μαγουλό της,
ἄλλος ἀπ' τὸ Θεὸ τὸν πόνο μου δὲν ξέρει.
Εἰς τὸν μπερδὲ πετάει τὸ αἷμα τὸ ζεστό της.
Ποτὲ δὲν ζῇ ὅποιος ἀκούσῃ τὸν καϋμό μου

—

Καλὴ βασίλισσά μου, μὴ χτυπᾷς ἐμένα,
ἄλλος ἀπ' τὸ Θεὸ τὸν πόνο μου δὲν ξέρει.
Κόρη κ' ἐγὼ εἶμαι βασιλιᾶ ὡσὰν κ' ἐσένα.
Ποτὲ δὲν ζῇ ὅποιος ἀκούσῃ τὸν καϋμό μου.

—

Ἡ νιὰ ἡ Χίλλα ὠθεῖ γαλάζιο μαξιλάρι,
ἄλλος ἀπ' τὸ Θεὸ τὸν πόνο μου δὲν ξέρει.
Θέλ' ἡ βασίλισσά μου ἀνάπαυση νὰ πάρῃ ;
Ποτὲ δὲν ζῇ ὅποιος ἀκούσῃ τὸν καϋμό μου.

—

Καθῆστε μιὰ μικρὴ στιγμή, βασίλισσά μου,
ἄλλος ἀπ' τὸ Θεὸ τὸν πόνο μου δὲν ξέρει.
Ὥστε νὰ πῶ ν' ἀκούσετε τὴ συμφορά μου.
Ποτὲ δὲν ζῇ ὅποιος ἀκούσῃ τὸν καϋμό μου.

—

Ὅταν ἀκόμη κάθομαι μὲ τὸν πατέρα.
ἄλλος ἀπ' τὸν Θεὸ τὸν πόνο μου δὲν ξέρει.
Ἐφτὰ ἱππότται μ' ἐδουλεύαν κάθε μέρα.
Ποτὲ δὲν ζῇ ὅποιος ἀκούσῃ τὸν καϋμό μου.

—

Πολὺ ἱπποτικὰ μ' ἀγάπαε ὁ μπαμπᾶς μου,
ἄλλος ἀπ' τὸν Θεὸ τὸν πόνο μου δὲν ξέρει.
Δύο ἱππότας μ' ἔβαλε 'ς τὰς διαταγάς μου.
Ποτὲ δὲν ζῇ ὅποιος ἀκούσῃ τὸν καϋμό μου.

—

Ὁ δούκας Μάγνας τὸν ἐλέγανε τὸν ἕνα,
ἄλλος ἀπ' τὸν Θεὸ τὸν πόνο μου δὲν ξέρει.
Νὰ μ' ἀπατήσῃ 'ς τὰ γερὰ ποθοῦσε ἐμένα.
Ποτὲ δὲν ζῇ ὅποιος ἀκούσῃ τὸν καϋμό μου.

—

Ὁ δούκας Χιλδιβράνδ ἐλέγετο ὁ ἄλλος,
ἄλλος ἀπ' τὸ Θεὸ τὸν πόνο μου δὲν ξέρει.
Τοῦ Ἄγγλου βασιλιᾶ υἱὸς μεγάλος.
Ποτὲ δὲν ζῇ ὅποιος ἀκούσῃ τὸν καϋμό μου.

—

Τὸν δούκα Χιλδιβράνδ ἐγὼ πολὺ ἀγαποῦσα,
ἄλλος ἀπ' τὸν Θεὸ τὸν πόνο μου δὲν ξέρει.
Μ' ἐκείνονε μαζὶ νὰ φύγω ἐπιθυμοῦσα.
Ποτὲ δὲν ζῇ ὅποιος ἀκούσῃ τὸν καϋμό μου.

—

Ἐσέλωσε τὸ ἀλογάκι τὸ ψαρί του,
ἄλλος ἀπ' τὸν Θεὸ τὸν πόνο μου δὲν ξέρει.
Κ' ἐπῆρε ἐμὲ τὴν Χίλλα του μαζί του.
Ποτὲ δὲν ζῇ ὅποιος ἀκούσῃ τὸν καϋμό μου.

—

Σὰν φθάσαμε εἰς τὰ πυκνὰ κι' ὡραῖα δάση,
ἄλλος ἀπ' τὸν Θεὸ τὸν πόνο μου δὲν ξέρει.
Ὁ δούκας Χιλδιβράνδ λιγάκι θὰ ἡσυχάσῃ.
Ποτὲ δὲν ζῇ ὅποιος ἀκούσῃ τὸν καϋμό μου.

—

Κοιμήθη ὀλίγο 'ς τὴν ποδιά μου ἐδῶ ἐπάνω,
ἄλλος ἀπ' τὸν Θεὸ τὸν πόνο μου δὲν ξέρει.
Γλυκὸς τοῦ ἦρθ' ὁ ὕπνος τὸ καταλαμβάνω.
Ποτὲ δὲν ζῇ ὅποιος ἀκούσῃ τὸν καϋμό μου.

—

Καλέ, καλέ μου ξύπνα ! Σώσε μ' ἀπ' τὸν τρόμο !
ἄλλος ἀπ' τὸ Θεὸ τὸν πόνο μου δὲν ξέρει.
Ἀκούω τὸν πατέρα μου, τοὺς ἀδερφοὺς 'ς τὸ δρόμο !
Ποτὲ δὲν ζῇ ὅποιος γνωρίσῃ τὸν καϋμό μου.

—

Καλέ, καλέ μου ξύπνα, μὴν ἀργεῖς δῶ χάμου,
ἄλλος ἀπ' τὸ Θεὸ τὸν πόνο μου δὲν ξέρει.
Γνωρίζω τ' ἄλογα πῶς τρέχουν τοῦ μπαμπᾶ μου.
Ποτὲ δὲν ζῇ ὅποιος γνωρίσῃ τὸν καϋμό μου.

—

Ὁ Χιλδιβράνδ μ' ἐφίλησε γλυκὰ μὲ τὴ καρδιά του.
ἄλλος ἀπ' τὸ Θεὸ τὸν πόνο μου δὲν ξέρει.
Καὶ λέγει νὰ μὴ κράζω πιὰ τὸ ὄνομά του.
Ποτὲ δὲν ζῇ ὅποιος ἀκούσῃ τὸν καϋμό μου.

—

Πολλοὺς ἱππότας σκώτωσε μὲ ἀνδρία γνώμη,
ἄλλος ἀπ' τὸ Θεὸ τὸν πόνο μου δὲν ξέρει.
Ἐξ ἀδελφοὺς καὶ τὸν πατέρα μου ἀκόμη.
Ποτὲ δὲν ζῇ ὅποιος ἀκούσῃ τὸν καϋμό μου.

—

Κατόπι πλῆθος προβάλε πολὺ μπροστά του,
ἄλλος ἀπ' τὸ Θεὸ τὸν πόνο μου δὲν ξέρει.
Κι' ὁ νέος μ' ἀδελφὸς μὲ τὰ χρυσᾶ μαλιά του.
Ποτὲ δὲν ζῇ ὅποιος ἀκούσῃ τὸν καϋμό μου.

—

Καλέ, καλέ μου, κράτα τὸ σπαθὶ ποῦ ἀχνίζει !
ἄλλος ἀπ' τὸ Θεὸ τὸν πόνο μου δὲν ξέρει.
Τὸν τέτοιο θάνατο ὁ ἀδερφός μου δὲν ἀξίζει !
Ποτὲ δὲν ζῇ ὅποιος ἀκούσῃ τὸν καϋμό μου.

—

Ὁ λόγος μόλις ἀπ' τὰ χείλη μου ἐλαλήθη,
ἄλλος ἀπ' τὸ Θεὸ τὸν πόνο μου δὲν ξέρει.
Ἀπὸ ἑφτὰ πληγὲς τὸ αἷμα τοῦ καλοῦ μ' ἐχύθη.
Ποτὲ δὲν ζῇ ὅποιος ἀκούσῃ τὸν καϋμό μου.

—

Ὁ δούκας ἀπὸ τὸ σπαθὶ τὸ αἷμα στεγνώνει,
ἄλλος ἀπ' τὸ Θεὸ τὸν πόνο μου δὲν ξέρει.
Ἂν Χίλλα σὺ δὲν ἦσο, τοῦτ' ἄξιες μόνη.
Ποτὲ δὲν ζῇ ὅποιος ἀκούσῃ τὸν καϋμό μου.

—

Ἀπ' τὰ μαλιὰ ὁ ἀδερφός μ' ἀρπᾷ μὲ δένει,
ἄλλος ἀπ' τὸ Θεὸ τὸν πόνο μου δὲν ξέρει.
Σ τὴ σέλα τοῦ ἄλογου του μ' ἔχει σφιχτὰ δεμένη.
Ποτὲ δὲν ζῇ ὅποιος ἀκούσῃ τὸν καϋμό μου.

—

Καμμιὰ ῥιζίτσα δὲν εἶχε ἀπ' τὴ γῆ βλαστήσει,
ἄλλος ἀπ' τὸ Θεὸ τὸν πόνο μου δὲν ξέρει.
Ποῦ μιὰ μπουκιὰ ἀπ' τὸ πόδι νὰ μὴ σχίσῃ.
Ποτὲ δὲν ζῇ ὅποιος ἀκούσῃ τὸν καϋμό μου.

—

Κανένα σουβλερὸ δὲν στάθηκε κλαδάκι,
ἄλλος ἀπ' τὸ Θεὸ τὸν πόνο μου δὲν ξέρει.
Ποῦ νὰ μὴ σχίσῃ ἀπ' τὸ κορμὶ τῆς Χίλλας κομματάκι.
Ποτὲ δὲν ζῇ ὅποιος ἀκούσῃ τὸν καϋμό μου.

—

Ὅταν ἐφθάσαμε 'ς τὴν πρώτη μας τὴ θύρα,
ἄλλος ἀπ' τὸ Θεὸ τὸν πόνο μου δὲν ξέρει.
Ποῦ στέκει ἡ μητέρα μου μυρολογάει χήρα.
Ποτὲ δὲν ζῇ ὅποιος ἀκούσῃ τὸν καϋμό μου.

—

Ὁ ἀδερφός μου νὰ μὲ πνίξῃ θέλ' ἐμένα,
ἄλλος ἀπ' τὸ Θεὸ τὸν πόνο μου δὲν ξέρει.
Ἡ μάννα μου νὰ μὲ πουλήσῃ γιὰ τὰ ξένα.
Ποτὲ δὲν ζῇ ὅποιος ἀκούσῃ τὸν καϋμό μου.

—

Ἔτσι γιὰ μιὰ μικρὴ καμπάνα μὲ πουλοῦνε,
ἄλλος ἀπ' τὸ Θεὸ τὸν πόνο μου δὲν ξέρει.
Σ τὸ κοιμητήριο τὴν θωρεῖ καθεὶς ὁποῦναι.
Ποτὲ δὲν ζῇ ὅποιος ἀκούσῃ τὸν καϋμό μου.

—

Σὰν ἄκουσε ἡ μητέρα ἐκεῖθε τὴ λαλιά της,
ἄλλος ἀπ' τὸ Θεὸ τὸν πόνο μου δὲν ξέρει.
Χίλια κομμάτια τῆς ῥαγίσθηκε ἡ καρδιά της,
Ποτὲ δὲν ζῇ ὅποιος ἀκούσῃ τὸν καϋμό μου.

—

Κι' ὅταν ἡ Χίλλα ὡς ἐδῶ εἶχε μιλήσει,
ἄλλος ἀπ' τὸ Θεὸ τὸν πόνο μου δὲν ξέρει.
Νεκρὴ μπρὸς 'ς τὴ βασίλισσα χαμαὶ εἶχε σβύσει.
Ποτὲ δὲν ζῇ ὅποιος γνωρίσῃ τὸν καϋμό μου.

Ὡς παρατηρεῖ ὁ ἀναγνώστης, τὸ ἀνωτέρω βάλλισμα, ἀντὶ μιᾶς ἔχει δύο ἐπῳδούς. Περὶ τῶν στοιχείων τούτων ἐν τῇ Σκανδιναυϊκῇ ποιήσει πρέπει νὰ εἴπωμέν τινα ἐπὶ τὸ γενικώτερον, τὰ ὁποῖα δὲν θὰ ἦσαν ἄχρηστα καὶ εἰς τὴν ἡμετέραν νεολαίαν.

Κοιναὶ ἀναμνήσεις καὶ συναισθήματα εἶνε ἡ αἰτία καὶ τὸ ἀντικείμενον τῆς δημοτικῆς ποιήσεως, τόσον τῆς ποιήσεως ἐν γένει μὲ τὴν διαφοράν, ὅτι αἱ ἀναμνήσεις αὗται καὶ τὰ συναισθήματα ἐν τῇ πρώτῃ ὄχι μόνον ὡς πρὸς τὴν οὐσίαν ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς τὴν *ἔκφρασιν* αὐτῶν εἶνε γενικά, καὶ ὅτι ἡ ἔκφρασις αὕτη δὲν ὑψώθη ἀκόμη εἰς τέχνην. Πρῶτον διὰ τῆς τέχνης γεννᾶται εἶδός τι δικαιώματος ἰδιοκτησίας ἐπὶ τοῦ γενικοῦ τούτου ἐδάφους, ὅπερ ὅμως ἕνεκα τούτου δὲν παύει νὰ ἦνε γενικὸν καὶ προσιτὸν τοῖς πᾶσιν, ἀφοῦ τὸ δικαίωμα ἐκεῖνο τῆς ἰδιοκτησίας μόνον *ὡς πρὸς τὸν τύπον* εἰμπορεῖ ν' ἀπαιτηθῇ, ὄχι κυρίως ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενον, τὸ ὁποῖον διὰ τὴν ποίησιν εἶνέ τι δεδομένον ἤδη καὶ ὡρισταμένον. Μόνον διὰ τῆς τέχνης εἰμπορεῖ νὰ ἐπιτεθῇ ἐπὶ τοῦ τύπου ἡ σφραγὶς ἐκείνη τῆς ἀτομικότητος, ἡ ὁποία σημειοῖ τὸ ἔργον ὡς ἔργον ἑνὸς ἀτόμου. Ἐὰν λοιπὸν ἐν τῇ καλλιεργημένῃ ποιήσει ὁ τύπος ἰσχύῃ τὰ μάλιστα, ἀντιστρόφως ἔχει τὸ πρᾶγμα ὡς πρὸς ἐκείνην, ἀφ' ἧς λείπει ἀκόμη ἡ τέχνη. Ἐνταῦθα ἡ ὅλη σημασία κεῖται ἐν τῷ περιεχομένῳ, καὶ τοῦτο δημιουργεῖται ἀφ' ἑαυτοῦ. Πᾶν τὸ κατὰ τὴν φύσιν αὐτοῦ κοινὸν εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους κεῖται ἐκτὸς καὶ ἐπέκεινα πάσης δημιουργικότητος. Δὲν τὸ δημιουργεῖ τις, ἀλλὰ καταλαμβάνεται ὑπ' αὐτοῦ.

Κοιναὶ ἀναμνήσεις καὶ συναισθήματα ἐλέγομεν, εἶνε ἡ αἰτία πάσης ποιήσεως. Ταῦτα εἶνε καὶ τὰ διαιροῦντα τὴν ποίησιν εἰς τὰς κυρίας αὐτῆς διαιρέσεις τὴν *ἐπικὴν* καὶ τὴν *λυρικήν*, δι' οὗ ἐν τούτοις δὲν πρόκειται νὰ ῥηθῇ, ὅτι ἐν τῇ ἑτέρᾳ τὸ στοιχεῖον ἐκεῖνο λείπει ἐξ ὁλοκλήρου. Τούναντίον ἀμφότεραι τυγχάνουσι πάντοτε συνδεδεμέναι, καὶ μόνον ἡ ἐπικράτησις τοῦ ἑνὸς τῶν δύο ἀποτελεῖ τὴν διαφοράν. Ἡ ἱστορία τῆς ποιήσεως οὐδὲν εἶνε ἢ παράστασις τῆς διαφορᾶς τῶν δύο τούτων ποιητικῶν στοιχείων καὶ τῆς τελικῆς αὐτῶν συγχωνεύσεως.

Ἐκ τῆς τελευταίας ταύτης γεννᾶται ἄλλο εἶδος ποιήσεως, ἡ *δραματική*, ἡ ὁποία μᾶς παρουσιάζει λυρικὴν καὶ ἐπικὴν στενώτατα συνηνωμένας, καὶ δικαίως θεωρεῖται ὡς ἡ ὑψίστη ἀκμὴ ποιήσεως ἐν παντὶ ἔθνει. Ἐπειδὴ ἡ δραματικὴ αὕτη ποίησις ἐν τῇ ὑψίστῃ αὐτῆς αἴγλῃ σημειοῖ ἐν τῇ μορφώσει ἑκάστου ἔθνους ἐκεῖνο ἀκριβῶς τὸ σημεῖον, ἔνθα ὁ πλοῦτος τῶν συναισθημάτων τῆς ζώσης γενεᾶς ἀναλαβὼν ἐν ἑαυτῷ καὶ διαποτισθεὶς ὑφ' ὅλου τοῦ πλούτου τῶν ἀναμνήσεων αὐτοῦ ἀνεζωογόνησε καὶ ἀναπαρέστησε ταῦτα. Πᾶσα ζωὴ τοῦ παρόντος καὶ τοῦ παρελθόντος συνηνώθη ἐνταῦθα ἐν μιᾷ στιγμῇ, καὶ οὐδὲν ὑπάρχει ὑψηλότερον τούτου. Πρὶν ἢ ὅμως ἡ δραματικὴ ποίησις μορφωθῇ ἔν τινι ἔθνει, ἀνάγκη ἀμφότερα τὰ ποιητικὰ στοιχεῖα τὰ ἐν αὐτῇ συγχωνευόμενα, τὸ ἐπικὸν καὶ τὸ λυρικόν, νὰ ἦνε καθ' ἑαυτὰ ἀνεπτυγμένα. Ἡ ἱστορία διδάσκει, ὅτι, ὅπως καὶ κεῖται ἐν τῇ φύσει αὐτῇ τοῦ ἀντικειμένου, ἡ ἐπικὴ προηγεῖται.

Ἡ πρώτη ποίησις παντὸς ἔθνους εἶνε διηγηματική, διατηρητὴς *τῶν ἀναμνήσεών* του. Ψάλλει γεγονότα, οὐχὶ συναισθήματα. Ἀφοῦ ὅμως οὐδεμία ποίησις εἰμπορεῖ νὰ μείνῃ ἐστερημένη τοῦ λυρικοῦ στοιχείου, παρουσιάζεται τοῦτο ὡς *μουσικὴ* πρὸς τῇ ποιήσει, καὶ εἶνε ἀδιάσπαστον τῆς ποιήσεως κατὰ τὴν γένεσίν της. Αὐτὴ εἶνε *ἡ πρώτη ἡλικία* τῆς ποιήσεως, ἡ ἐπική. Ἐν τῇ *δευτέρᾳ* τὸ συναίσθημα εὗρε τὴν ἰδίαν αὐτοῦ, ἀνεξάρτητον τῆς διηγήσεως, ἔκφρασιν. Ἡ ποίησις ἐδράζατο τῆς *λύρας* αὐτὴ αὕτη, ἥτις τέως τῇ ἦτο μόνον συνοδός της. Ἀπελευθερωθεῖσα τῆς δουλείας τώρα πρῶτον καταλαμβάνει νὰ ἐκφράσῃ τὸ ἐσωτερικόν της. Οὕτως ἵσταται ἡ γνησία λυρικὴ ποίησις ὡς ὁ *οὐράνιος διερμηνεὺς παντὸς συναισθήματος*. Εὐθὺς ὅμως ὡς ἡ μουσικὴ γείνει μουσική, παρουσιάζεται

ἡ διαφορὰ ταύτης καὶ τῆς μουσικῆς, ἐν τῇ κυρίᾳ σημασίᾳ, καὶ γίνεται δυνατὸν εἰς τὴν τελευταίαν ν' ἀναπτυχθῇ ὡς ἰδία τέχνη. Συγχρόνως ἡ φαντασία, ἥτις μέχρι τοῦδε διετέλει ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τῆς ἀναμνήσεως, κατέστη ἐλευθέρα, καὶ γίνεται καθ' αὑτὸ ποίησις. Ἀντὶ ἐξωτερικῆς τινος ἀληθείας ἡ ποιήσεως, ἥτις οὐδὲν γνωρίζει εἰ μὴ ὅτι εἶνε ἀλήθεια, πρόκειται τώρα περὶ ἐσωτερικῆς, **περὶ τῆς ἀληθείας τῆς ἐκφράσεως τῶν συναισθημάτων.** Τὸ ἀνθρώπινον συναίσθημα ἐπέστησε τὴν προσοχὴν αὐτοῦ ἐφ' ἑαυτοῦ. Ἐσωτερικὸς κόσμος ἀνεπετάσθη, δι' οὗ ὁ ἐξωτερικὸς κόσμος γίνεται μόνον ἀλληγορία, μόνον σύμβολον· ἐν δὲ τῇ ἐκδοχῇ ταύτῃ παντὸς ἐξωτερικοῦ ὡς εἰκόνος τῶν ἐσωτερικῶν συναισθημάτων λαμβάνει ἡ φαντασία τὸ πρῶτον συνείδησιν ἑαυτῆς ὡς ποιητικῆς δημιουργικῆς δυνάμεως.

Ἐὰν προσθέσωμεν εἰς τὰ ἐξωτερικὰ γεγονότα κάτι τι ἐσωτερικὸν καὶ θεωρήσωμεν ἐκεῖνα ὡς ἀποτέλεσμα τούτου, τὸ γεγονὸς γίνεται συγχρόνως **πρᾶξις**, ἡ παράστασις τῆς ὁποίας, ὡς τοιαύτης, δηλαδὴ ὡς γιγνομένης, οὐχὶ ὡς γενομένης ἤδη (διότι ὄντως ἡ πρᾶξις ἀναλαμβάνει πάλιν τὸν χαρακτῆρα τοῦ γεγονότος), προκύπτει τὸ ἔργον τῆς **δραματικῆς** ποιήσεως, περὶ ἧς δύναται νὰ ῥηθῇ, ὅτι, ἐὰν ἡ ἐπικὴ περιγράφει μίαν ἐξωτερικήν, ἡ λυρικὴ μίαν ἐσωτερικὴν κατάστασιν, αὕτη **συνθέτει ἀμφοτέρας**, ἀφοῦ παριστᾷ τὴν μετάβασιν τῆς μιᾶς τῶν καταστάσεων τούτων εἰς τὴν ἑτέραν.

Οὕτω προέρχεται ἡ **τρίτη** καὶ ὑψίστη περίοδος τῆς ποιητικῆς μορφώσεως, ἡ ὁποία ὄχι μόνον συνενοῖ τὰς δύο προηγηθείσας, ἀλλ' ἐπαναλαμβάνει ταύτας ἴσα ἴσα διὰ τοῦτο ἐν νέᾳ μορφῇ καὶ μετ' ἰδιαιτέρας τέχνης.

Ἐάν τις ἐπιστήσῃ τὴν προσοχήν του ἐπὶ τῶν τριῶν τούτων φυσικῶν περιόδων ἀναπτύξεως τῆς ποιήσεως, παρατηρεῖ ὅτι πρῶτον ἐν τῇ δευτέρᾳ τῇ λυρικῇ γεννᾶται ἡ τέχνη ἐν στενωτέρᾳ σημασίᾳ, ἀφοῦ τώρα πρῶτον ἡ φαντασία ἔλαβε συνείδησιν τῆς ἑαυτῆς δυνάμεως. Τὰ αἰώνια συναισθήματα, τὰ ὁποῖα παρέσχον τῇ λυρικῇ ποιήσει τροφὴν καὶ ὑποθέσεις, εἶνε κατὰ τὴν φύσιν αὐτῶν βεβαίως κοινὰ τοῖς πᾶσι, διότι πῶς ἄλλως θὰ ἠδύνατο ἡ ποίησις νὰ εἶνε τοῖς πᾶσι προσιτὴ ἀπόλαυσις, καὶ πῶς θὰ ἦτο ἡ ἀληθὴς ἀπόλαυσις ἑνὸς λυρικοῦ ποιήματος κυρίως μία **ἐσωτερικὴ ἀναδημιουργία τοῦ ἰδίου.** Ἀλλὰ τὰ συναισθήματα ταῦτα εὑρίσκουσι συγχρόνως παρ' ἑκάστῳ τὴν **ἀτομικὴν** αὐτῶν ἔκφρασιν. Οἱ μεγάλοι ἐθνικοὶ τύποι κατὰ τὴν ἐπικὴν περίοδον διαλύονται διὰ τοῦτο εὐθὺς ὡς ἐπικρατήσῃ ἡ λυρικὴ ποίησις. Ἑνῷ ἕκαστος ποιητὴς ψάλλει τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ψυχήν, παραδέχεται ἢ δημιουργεῖ συγχρόνως τὸν τύπον, τὸν μάλιστα ἁρμόζοντα εἰς τὴν ἀτομικότητά του, καὶ οὕτω προκύπτει ἡ αὐθεντεία ἑνὸς ἑκάστου. Διὰ τοῦτο δὲν πρόκειται ὅμως νὰ ῥηθῇ, ὅτι ἐν τῇ ἐπικῇ περιόδῳ οὐδὲν τούτων, ἢ οὐδεμία τέχνη ὑρίσταται· ἁπλῶς δὲν ἔχει μόνον ἀτομικὸν χαρακτῆρα. Ἀφοῦ ἡ ποίησις εἶνε μόνον ἔκφρασις τῶν ζωσῶν ἀναμνήσεων τοῦ ἔθνους, ἰσχύει διὰ τὸ γενικὸν τοῦτο ἀντικείμενον, καὶ εἰς γενικὸς καὶ ἐθνικὸς τύπος. Ὑπάρχουν λοιπὸν συγγραφεῖς καὶ οὐδεμία καθ' αὑτὸ δημιουργία· τέχνη ἄνευ τεχνιτῶν, ἀφοῦ ἡ τέχνη αὕτη μένει πάντοτε αὐτὴ ἑαυτῇ ὁμοία. Διὰ τοῦτο ἠχοῦσιν ἐκ τῆς ἀρχαίας ἐπικῆς ἐκείνης ἐποχῆς ᾄσματα καὶ παραδόσεις, ἀλλ' ἡ δὲν εὑρίσκει τις οὐδένα αὐτουργόν, ἢ ἰσχύει εἰς διὰ πάντας, ἢ ἐὰν καὶ πολλούς, ἀλλὰ τόσον ὁμοίους πρὸς ἀλλήλους, ὥστε δύνανται σχεδὸν νὰ ἐκληφθῶσιν ὡς εἷς μόνος. Πρῶτον σὺν τῷ ἐσωτερικῷ λυρικῷ περιεχομένῳ γεννᾶται εἰς ἄρχων τῆς ποιήσεως, γίνεται δυνατὴ μία ἀληθὴς ὀργανικὴ ποικιλία καὶ ἀνομοιότης, ἡ ὁποία τότε ἀναπτύσσεται διὰ τῆς δραματικῆς ποιήσεως.

(Ἕπεται συνέχεια) Γ. ΒΙΖΥΗΝΟΣ

ΕΠΕΙΣΟΔΙΑ ΕΚ ΤΗΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΤΟ ΒΟΥΤΥΡΟΔΕΝΔΡΟΝ

Τὸ βουτυρόδενδρον εἶναι τὸ δένδρον, περὶ οὗ οἱ πάντες νῦν λαλοῦσι καὶ τοῦ ὁποίου δάση ὁλόκληρα ἀνεκαλύφθησαν εἰς τὰς κοιλάδας τῆς ἄνω Σενεγάλης καὶ πρὸς τὰς πηγὰς τοῦ Νίγηρος. Τὸ ὡραῖον τοῦτο φυτόν, τὸ ὁποῖον ὁμοιάζει πρὸς τὴν ἡμετέραν δρῦν καὶ περὶ οὗ τελευταίως ἐδόθησαν περίεργοι λεπτομέρειαι, εἶναι εὐεργέτημα τῶν μερῶν ἐκείνων τῶν ἐστερημένων αἰγῶν καὶ ἀγελάδων. Ὁ καρπὸς τοῦ φυτοῦ τούτου ὁμοιάζει πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν καστάνου, ἡ σὰρξ αὐτοῦ εἶναι λευκὴ καὶ συμπαγὴς καὶ ἔχει γεῦσιν εὐάρεστον. Αἱ γυναῖκες καὶ τὰ παιδία μεταβαίνουσι καθ' ἑκάστην εἰς τὸ δάσος καὶ κομίζουσι κάνιστρα ὁλόκληρα πλήρη ἐκ τῶν καρπῶν τούτου, τοὺς ὁποίους ὁ ἄνεμος κατέρριψεν.

Ὅταν οἱ καρποὶ ἀποξηρανθῶσιν ἐν κλιβάνῳ, θραύουσι τούτους καὶ τοὺς συμπιέζουσι, ζυμώνουσι δὲ τὴν σάρκα μέχρις οὗ σχηματίσῃ ὁμογενῆ ζύμην. Μετὰ ταῦτα τὴν ζύμην ταύτην θέτουσιν εἰς κάδον πλήρη ψυχροῦ ὕδατος καὶ πλήττουσι μέχρις οὗ τὸ βούτυρον ἀνέλθῃ εἰς τὴν ἐπιφάνειαν. Τέλος ἀφαιροῦσι τὸ βούτυρον, τὸ ὁποῖον πλήττουσιν ἐκ νέου ὅπως καταστήσωσιν αὐτὸ συμπαγέστερον.

Τὸ βούτυρον τοῦ δένδρου τούτου χρησιμοποιοῦσι διαρκῶς οἱ κάτοικοι τοῦ Νίγηρος καὶ τῆς Σενεγάλης χρησιμεύει διὰ τὸ μαγειρεῖον, τὸν φωτισμόν, τὴν κατασκευὴν σαπώνων καὶ τὸν καλλωπισμὸν τῶν φιλαρέσκων Νιγηριανῶν, αἵτινες στιλβώνουσι τὴν οὖλην αὐτῶν κόμην διὰ τούτου. Τὸ βούτυρον τοῦτο εἶναι σκληρότατον καὶ διὰ τοῦτο χρήσιμον εἰς τὰς θερμὰς ταύτας χώρας, ἐν αἷς τὸ κοινὸν βούτυρον ῥέει ὡς ἁπλοῦν ὕδωρ.

Ὁ ταγματάρχης Γκαλλιέρη πιστεύει ὅτι τὸ φυτικὸν τοῦτο βούτυρον δύναται νὰ χρησιμοποιηθῇ καὶ ἐν Εὐρώπῃ, διότι εἶναι δυνατὸν δι' αὐτοῦ νὰ κατασκευασθῶσιν εὐκολώτατα οὐ μόνον σάπωνες, ἀλλὰ καὶ κηρία. Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν ὀχθῶν τοῦ Νίγηρος ὑπάρχουσι πυκνὰ δάση βουτυροδένδρων, ὧν ἡ ἐκμετάλλευσις δὲν θὰ βραδύνῃ νὰ ἐπιτευχθῇ, καθ' ὅσον μάλιστα ἡ τιμὴ καὶ αὐτοῦ τοῦ κοινοῦ βουτύρου κατέστη τοιαύτη, ὥστε

ταχύτατα ν' ἀναγκάσῃ τοὺς ἀνθρώπους νὰ ἐνασχοληθῶσι καὶ περὶ τοῦ φυτοῦ τούτου, ὅπερ ἐν τῷ καρπῷ αὐτοῦ οὐ μόνον βούτυρον ἐγκλείει ἀλλὰ καὶ σάπωνα καὶ κηρία.

Μετὰ τὸ βουτυρόδενδρον ἰδοὺ ἕτερον ἀφρικανικὸν δένδρον τὸ γαλακτόδενδρον ἀνάλογον τῷ ὑπὸ τοῦ Οὐμβδόλδου ἀνακαλυφθέντι ἐν Βενεζουέλλᾳ τῆς νοτίου Ἀμερικῆς. Τὸ ἀφρικανικὸν γαλακτόδενδρον παράγει χυμὸν ἄφθονον γαλακτώδη χρώματος λευκοῦ καὶ γεύσεως εὐαρεστοτάτης. Ὁ ἰθαγενὴς ἀνευρίσκει ἐν αὐτῷ οὐ μόνον ποτὸν ὑγιεινὸν καὶ δροσερὸν ἀλλὰ καὶ τροφὴν ἐπίσης πολύτιμον καὶ οὐσιαστικήν, ὅπως εἶναι τὸ γάλα τῶν ἡμετέρων ποιμνίων, οὗτινος κέκτηται τὴν γλυκεῖαν ὀσμὴν καὶ τὰς ἐνδυναμωτικὰς ἰδιότητας.

Ὅπως ἐξ αὐτοῦ ληφθῇ τὸ γάλα ἀρκεῖ νὰ χαραχθῇ ὁ φλοιὸς καὶ ἀμέσως τοῦτο ἐξέργεται. Ἀπάντων τῶν γαλακτοδένδρων τὸ σπουδαιότερον εὑρίσκεται ἐν Ἀμερικῇ, ἐντὸς τῶν δασῶν τῆς Ἀγγλικῆς Γουϋάνης. Οἱ αὐτόχθονες καλοῦσι τοῦτο ὕα-ὕα, ὅπερ σημαίνει **γλυκύ-γλυκύ.** Πράγματι τὸ ἐξ αὐτοῦ ἀπορρέον γάλα εἶναι γλυκὺ καὶ δικαίως οἱ ἰθαγενεῖς, ὡς ἱερὸν θεωροῦσι τὸ δένδρον τοῦτο.

Τὸ ὕα-ὕα φύεται συνήθως παρὰ τὰς ὄχθας τῶν λιμνῶν καὶ ποταμῶν. Ἡ ἐντεριώνη καὶ ὁ φλοιὸς αὐτοῦ ἐγκλείουσι τόσον γάλα, ὥστε ὅταν κόπτωσι τὸ δένδρον τοῦτο τὰ ὕδατα καθίστανται λευκὰ ἐπὶ μίαν σχεδὸν ὥραν. Τὸ δένδρον τοῦτο ἀποτελεῖ τὸν πλοῦτον τῶν χωρῶν ἐκείνων.

Ἐν Ἀφρικῇ ἔχων τις βουτυρόδενδρα καὶ γαλακτόδενδρα δὲν ἔχει ἀνάγκην ποιμνίων, σταύλων καὶ ποιμένων· ἐν δὲ τῇ Γουϋάνῃ ὁ κεκτημένος τὸ γαλακτόδενδρον, δύναται νὰ εἴπῃ, ὅτι δὲν ἔχει φυτὸν ἀλλ' ἀληθῆ μαστόν.

Ν. Χ. ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗΣ

ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΑΠΑΤΗ

(Μῦθος)

Ἀπὸ μικρὸ παιδὶ εἶταν ὁ φίλος μου μανιακὸς γιὰ τὰ ζῷ· τ' ἀγαποῦσε καλήτερα ἀπὸ τὰ παιδιά του κι' ἀπὸ τὰ μάτια του· εἶταν νὰ τρελλαθῇ γιὰ ταῖς κόταις, τοὺς κοκκόρους, γιὰ ὅλα. Ὅταν ἐπάγαινε στὸ χωριὸ δὲν ἄφινε γειτονιὰ ἀκύταχτη.

— Τί ὄμορφη κότα ποῦ θρέφεις, ἔλεγε στὴ μία· τί περήφανο κόκκορο μοῦχεις, ἔλεγε στὴν ἄλλη.

Ὅλοι οἱ φίλοι του τὸν ἠξεύραν γιὰ τὴ μανία του καὶ γι' αὐτὸ τὸν ἔκραζαν κοκκορόμυαλο. Ὅμως εἶταν καλὸς φίλος· τὸ παραμικρὸ ἐπίστευε.

Ἡ αὐλὴ τοῦ σπιτιοῦ του εἶταν γεμάτη ἀπὸ κοκκόρια, κότες, κουτογάλλικα, χῆνες καὶ ἀπὸ κάθε λογῆς πουλὶ τῆς ὁμορφάδας καὶ τῆς κοιλιᾶς.

Μία μέρα ἐπῆγα νὰ τὸν βρῶ· εἶταν μεσημέρι· σὰν ἀδέρφια ἐκουβεντιάζαμε· ἡ ὁμιλία εἶταν γιὰ τὰ πουλιά. Τὰ κοκκόρια ἐρώναζαν περήφανα κάτω στὴν αὐλή.

— Ἐ! μοῦ λέει ὁ φίλος μου, σὰν φιλόσοφος, μπορεῖς νὰ μαντέψῃς;

— Σὰν τί πρᾶμα. . . .

— Ποιός εἶνε ὁ καλήτερος κόκκορας στὴν αὐλή μου.

Ἐγέλασα γιὰ τὸ στοίχημα κι' ἐκύταξα τὸ φίλο μου μὲ λίγο θαυμασμό.

— Βλέπω πῶς γελᾶς μοῦ εἶπε, σοῦ φαίνεται δύσκολο;

— Καὶ πολύ· πῶς θὰ μπορέσω φίλε μου, νὰ μαντέψω ποιός εἶνε ἀπ' ὅλους τοὺς κοκκόρους σου ὁ καλήτερος, ἀφ' οὗ δὲν τὸν κύταξα ἀπὸ κοντά, δὲν τὸν ἔπιασα στὰ χέρια καὶ δὲν εἶδα τὴ ράτσα του.

— Ὅλα αὐτὰ δὲν χρειάζονται γιὰ νὰ τὸν γνωρίσῃς, ἀπὸ τὴν καλήτερη καὶ μεγαλήτερη φωνὴ μπορεῖς νὰ καταλάβῃς. Νά! ἀκοῦς αὐτὸν ποῦ φωνάζει, αὐτὸς θὰ εἶνε κι' ὁ καλήτερος, πιστευσέτο, γιατὶ μοῦ τῶπαν πολλοί.

Αὐτὸς ὁ νόμος τοῦ καλοῦ φίλου μου μοῦ φάνηκε σὰν δύσκολος· κάτι ἤθελα νὰ πῶ μὰ τὸν ἄρηκα, γιατὶ ἐπίστευα πῶς κάτι θὰ ξέρῃ, ἀφ' οὗ εἶχε τόση μάθηση σ' αὐτά.

Εἶχα φύγῃ.

Κάθε πρωὶ μὲς τὰ χαράματα τὰ κοκκόρια τῆς γειτονιᾶς δὲν μ' ἄφιναν ἥσυχο. Ἕνας κόκκορας μὲ τρομερὴ καὶ διαπεραστικὴ φωνὴ ἔκανε τὴ γειτονιὰ ἀνάστατο. Ἀπὸ τὸ δωμάτι μου τὸν ἐθάμαζα, γιὰ τὴ ξάστερη φωνή του ποῦ περνοῦσε ἀπὸ τὴν μιὰ στὴν ἄλλη ἄκρη τῆς γειτονιᾶς. Ἐθυμήθηκα τὰ λόγια τοῦ φίλου μου κι' ἐπίστευσα πῶς θὰ εἶταν ὁ πλειὸ γερὸς καὶ ὄμορφος κόκκορας τῆς γειτονιᾶς. Τί καλὸς κόκκορας ποῦ θὰ εἶνε, εἶπα μὲ τὸ νοῦ μου...

Μιὰ μέρα ἐπισκέφτηκα τὴ γειτόνισα ποῦ εἶχε τὸν ξακουσμένο πετεινό· ἀπὸ θαμασμὸ θέλησα νὰ τὸν διῶ· ἐπῆγα κάτω στὴν αὐλή.

Τὸν εἶδα, τὸν ἐζύγωσα . . .

Πόσο λαθεμένη εἶταν ἡ ἰδέα μου. Ἕνας ἀρτέρουγος, λιγνὸς κακομοίρης, εἶταν ὁ φημισμένος καὶ τρομερὸς πετεινός.

Ἄλλο δὲν ἐθυμήθηκα παρὰ τὴν ἀπάτη τοῦ φίλου μου, τὴ δική μου, καὶ τῶν πολλῶν.

Κέρκυρα

ΗΛ. Α. ΣΤΑΥΡΟΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ ΑΝΑΛΕΚΤΑ

Τὰ συστατικὰ τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος.

Ἐν τῷ φυσιογραφικῷ μουσείῳ Βασιγκτῶνος ἐξετέθησαν ἐντὸς ὑαλίνων δοχείων τὰ προϊόντα, ἅτινα δύναταί τις νὰ λάβῃ ἐκ τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος.

Οὕτω ἐκ πτώματος ζυγίζοντος 6 ½ ὀκάδας ἐλήφθησαν 37 ὀκάδες καὶ 176 δράμια ὕδατος, ὅπερ ἐκτίθεται ἐντὸς μεγάλης βουκάλεως ἐκπλήσσον τοὺς πολλούς, οἵτινες ἀγνοοῦσι τὸ ποσὸν τοῦ ὕδατος, ὅπερ ἐμπερικλείει τὸ ἀνθρώπινον σῶμα· ἕτερον ὑάλινον δοχεῖον περικλείει τὸ ἐκ τοῦ σώματος ληφθὲν λεύκωμα (ἀσπράδι), ζυγίζον 1 ὀκᾶν καὶ 168 δράμια. Πλὴξ ζυγίζουσα 3 ὀκάδας καὶ 360 δράμια δεικνύει τὸ ποσὸν τῆς κόλλας, ὅπερ ἐξήχθη ἐκ τοῦ σώματος. Εἰς ἕτερον ὑάλινον δοχεῖον εὑρίσκεται ὁλόκληρον τὸ καθαρὸν λίπος, ζυγίζον 13 ὀκάδας καὶ 182 δράμια, ἐνῷ ἐκ τῶν ὀστῶν ἐλήφθησαν 3 ὀκάδες καὶ 126 δράμια φωσφορικοῦ Ἀσβεστίου καὶ 156 δράμια ἀνθρακικοῦ Ἀσβεστίου, ἐπιδεικνυόμενα ὡσαύτως. Πρὸς τούτοις ἐλήφθησαν ἀνὰ

155 περίπου δράμια (εὑρισκόμενα εἰς μικρὸν δοχεῖον): σακχάρου, ἀμύλου, φθοριασβεστίου καὶ χλωριονατρίου (μαγειρικοῦ ἅλατος). Κατὰ ταῦτα ἐξήχθησαν ἐκ τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος:

Ὕδωρ	=	37	ὀκάδ.	176	δράμια
Λεύκωμα	=	1	»	168	»
Κόλλα	=	3	»	360	»
Λίπος	=	13	»	1ο2	»
Φωσφορικὸν Ἀσβέστιον	=	3	»	126	»
Ἀνθρακικὸν Ἀσβέστιον	=	0	»	156	»
Σάκχαρον	=	0	»	156	» ὡς ἔγγιστα
Ἄμυλον	=	0	»	155	» »
Φθοριασβέστιον	=	0	»	155	» »
Μαγειρ. ἅλας	=	0	»	156	» »
Ἐν ὅλῳ		61	»	200	

Ἑτέρα ἀξιόλογος συλλογὴ περιλαμβάνει τὰ κυριώτατα στοιχεῖα ἐξ ὧν ἀπαρτίζεται τὸ ἀνθρώπινον σῶμα, ἔχοντα ὡς ἑξῆς:

Ὀξυγόνον	=	36	ὀκάδ.	320	δράμια
Ὑδρογόνον	=	6	»	0	»
Ἄζωτον	=	1	»	80	»
Ἄνθραξ	=	1	κυβικὸς ποῦς		
Χλώριον	=	. . . . .		40	»
Φθώριον	=	. . . . .		30	»
Φωσφόρον	=	. . . . .		166	»
Θεῖον	=	. . . . .		30	»
Νάτριον	=	. . . . .		20	»
Κάλιον	=	. . . . .		20	»
Σίδηρος	=	. . . . .		1	»
Ἀσβέστιον	=	. . . . .		500	»

Τὸ δηλητήριον τῆς Γρίππης.

Οἱ χημικοὶ Γρίφιτς καὶ Λάθελλ εὗρον τελευταίως εἰς τὰς ἐκκρίσεις τῶν ἐκ γρίππης (ἰμφλουέντζας) πασχόντων πτωμαΐνην τινὰ ἀξιωσημειώτους ἔχουσαν ἰδιότητας. Αὕτη εἶνε λευκὴ κρυσταλλικὴ οὐσία, εἰσαγομένη δὲ εἰς τὸν ὀργανισμὸν ἐν μικροτάτῃ δόσει προκαλεῖ ἰσχυρὸν πυρετὸν καὶ ἐν κάπως μεγαλειτέρᾳ δόσει ἐπιφέρει τὸν θάνατον. Πτωμαΐναι καλοῦνται γενικῶς τὰ ἐν τοῖς πτώμασι παραγόμενα ἀλκολοειδῆ δηλητήρια, ἡ δὲ ἐν λόγῳ ἐν τῷ ζῶντι ὀργανισμῷ παραχθεῖσα φαίνεται νὰ εἶνε προϊὸν τῆς δράσεως ἢ ἀποσυνθέσεως τῶν μικροβίων τῆς γρίππης ἐν τῷ σώματι, εἰς αὐτὴν δὲ ὀφείλεται κατὰ κύριον λόγον ὁ πυρετὸς καὶ τὰ λοιπὰ φαινόμενα τῆς ἰμφλουέντζας.

Τὸ ἔργον τῶν σκωλήκων.

Οἱ σκώληκες, τὰ μικρὰ καὶ ἀπόκληρα ἐκεῖνα ζῷα, ἐπὶ τῇ θέᾳ τῶν ὁποίων ἀποστρέφομεν ἐξ ἀηδίας τὸ πρόσωπον, δὲν εἶνε καὶ τόσον ἄχρηστα εἰς τὸν ἄνθρωπον καὶ τὴν ζωϊκὴν καθ' ὅλου φύσιν, ὅσον κοινῶς νομίζομεν. Οἱ σκώληκες εἶνε ἀληθῶς οἱ προστάται, οἱ πρωτεργάται τῆς φυτικῆς ζωῆς· διανοίγουσιν ὀπὰς καὶ μικρὰ χάσματα ἐντὸς τῆς γῆς, καταστρέφουσι τὴν συμπαγῆ αὐτῆς σύστασιν καὶ τὴν καθιστῶσιν ἐπιτηδείαν ὅπως δέχεται τοὺς ὑετοὺς καὶ τὰς ἶνας τῶν φυτῶν· παρασύρουσιν ἄχυρα, μίσχους φύλλων καὶ μικροὺς κλάδους ἐντὸς τῶν ὀπῶν ἐκείνων καί, τέλος, συσσωρεύουσιν ἐπ' αὐτῶν τόσους μικροὺς βώλους γῆς, ὥστε μεταβάλλουσι πολλάκις τὸ ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν των ἔδαφος εἰς γόνιμον καλλιεργήσιμον ἀγρόν.

Οἱ σκώληκες ἀνασκάπτουσι τοιουτοτρόπως τὴν γῆν καὶ καταπίνουσι ποσότητά τινα ἐξ αὐτῆς χάριν τῶν περιεχομένων φυτικῶν οὐσιῶν, ἐξ ὧν τρέφονται, εἶτα δὲ διὰ τῶν περιττωμάτων των, καθὼς ὑπελόγισεν ὁ Δάρβιν, φέρουσιν ἐτησίως εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους δέκα περίπου τόνους χώματος κατὰ στρέμμα.

Ἄνευ λοιπὸν τῶν σκωλήκων ἡ γῆ θὰ ἦτο παρθένος, συμπαγής, ἀκατέργαστος, καὶ ἑπομένως ἄγονος· τοῦτο συνέβη πολλάκις, ὅτε οἱ σκώληκες, εἴτε ἐκ τύχης εἴτε σκοπίμως κατεστράφησαν, τὸ δὲ ἔδαφος ἀνέκτησε τὴν ἀπολεσθεῖσαν γονιμότητά του τότε μόνον, ὅτε οἱ σκώληκες ἐπανέλαβον τὸ γονιμοποιὸν ἔργον των.

Τί ἀξίζουν αἱ γοῦναι.

Σίσυραι αἵτινες ἐκόστιζον ἄλλοτε 30 - 40 ρούβλια πωλοῦνται σήμερον πρὸς 150 ρούβλια, τοῦτο δὲ προέρχεται τὸ μὲν ἐκ τῆς προϊούσης συνεχῶς ἐξοντώσεως τῶν γουνοφόρων ζώων εἰς τὰ ὄαση τῆς Σιβηρίας, τὸ δὲ διότι ἐν Γερμανίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ ἐδιπλασιάσθη ἡ ζήτησις τῶν σισυρῶν, αὐξάνουσα πάντοτε σὺν τῇ αὐξήσει τοῦ πληθυσμοῦ τῶν πόλεων. Συνέπεια τούτου εἶνε ὅτι βαθμηδὸν ἄρχονται ὑποκαθιστάμεναι αἱ πολύτιμαι γοῦναι δι' εὐθηνοτέρων καὶ ἰδίως τοιούτων κυνικῆς καὶ γαλικῆς (γατικῆς) προελεύσεως· αἱ τοιαῦται ὅμως δὲν φέρονται μὲ τὰ φυσικὰ αὐτῶν χρώματα ἀλλὰ βάφονται, ὁ δὲ δόλος οὗτος τοῦ βαφήματος ἤρχισε νὰ λαμβάνῃ μεγίστας διαστάσεις. Δοραὶ γαλῶν, αἵτινες ἄλλοτε ἐπωλοῦντο πρὸς 2 καπίκια, τιμῶνται σήμερον 30 - 40 καπικίων· εἰς πολλὰ μέρη ἤρχισεν ὡς ἐκ τούτου συστηματικὴ γαλοτροφία· αἱ δοραὶ συγκεντροῦνται εἰς τὰς πόλεις ὅπου μεταβάλλονται εἰς «ἀλώπεκας» ἐνῷ τὰς δορὰς τῶν σκύλλων μετασκευάζουσιν εἰς «Σκοῦνκ».

Τὸ μέγιστον βάθος τῆς Μεσογείου.

Κατὰ τὰς νεωστὶ ὑπὸ τοῦ Ἰταλικοῦ ἀτμοπλοίου «Βασιγκτὼν» γενομένας καταμετρήσεις, τὸ μέγιστον βάθος τῆς Μεσογείου θαλάσσης εὑρίσκεται εἰς τὸ Ἰόνιον Πέλαγος, περίπου εἰς τὸ γεωγραφικὸν πλάτος τῆς Κρήτης, καὶ μεταξὺ τῆς νήσου ταύτης καὶ τῆς Σικελίας. Ἐκεῖ ἐπὶ ἐκτάσεως δύο σχεδὸν μοιρῶν εὑρέθη διὰ τῆς βολίδος βάθος 4000 μέτρων κατὰ μέσον ὅρον. Λίαν ἐνδιαφέρον εἶνε ὅτι, καθ' ἃ σήμερον ἔχει ἡ Γεωλογία, τὸ βαθύτατον τοῦτο μέρος τῆς Μεσογείου φαίνεται ὅτι εἶνε συνάμα καὶ τὸ ἀρχαιότατον, εἰς τὸ ὁποῖον προσετέθησαν τὰ ἄλλα, καὶ τὸ ἀρχιπέλαγος ἐν μέρει, μόλις εἰς σχετικῶς νεωτέραν ἐποχήν, καὶ μετὰ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ ἀνθρώπου. Οἱ Ἰταλικοὶ θαλάσσιοι χάρται σημειοῦσι τὴν βαθυτάτην ταύτην καθίζησιν διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ διευθύνοντος τὰς Ἰταλικὰς ἐρεύνας τοῦ βάθους τῆς θαλάσσης, δηλ. τοῦ ἀντιναυάρχου Magnaghi.

Τὸ μικρόβιον τοῦ τύφου.

Καθ' ἃ ἀνεκοίνωσεν ὁ Δυζαρδὲν Βωμὲζ εἰς τὴν ἰατρικὴν ἀκαδημίαν τῶν Παρισίων, ἀνεῦρον οἱ κ. κ. Δυβιέρ καὶ Βρουὶλ τὸν πρόξενον τοῦ κοιλιδοτύφου. Εἶνε διπλόκοκκος εὑρισκόμενος κυρίως εἰς τοὺς πνεύμονας τοῦ ἀσθενοῦς, σπανιώτερον δὲ εἰς τὸ αἷμα, τὸν σπλῆνα κ.λ.π.

Ἡ μεγίστη σῆραγξ.

Ὁ δανικὸς τύπος πραγματεύεται τὸ ζήτημα τῆς κατασκευῆς μακροῦ Τοῦννελ κάτω τοῦ μεγάλου Βέλτ, μεταξὺ Ζεελάνδης καὶ Φύνεν. Ἀφορμὴν εἰς τὸ σχέδιον τοῦτο ἔδωκεν ἡ δυσκολία τῶν συγκοινωνιῶν κατὰ τὸν χειμῶνα· ἵνα ἔχωσιν ἐκ Ζεελάνδης κατὰ τὸν καιρὸν τῶν παγετῶν, ἀσφαλῆ συγκοινωνίαν μὲ τὴν ἠπειρωτικὴν Εὐρώπην καὶ δι' αὐτῆς μὲ τὴν Ἀγγλίαν εἶνε ἀπαραίτητον τὸ Τοῦννελ (ὑποθρύχιος σῆραγξ) ὑπὸ τὸν μέγαν Βέλτ ἀπὸ τοῦ Ἄλσκωβ Πόυντ διὰ Σπρόγκοε εἰς Κουνδσόδεδ.